

Stenografični zapisnik

četrtje seje

deželnega zbora kranjskega

v Ljubljani

dne 7. novembra 1905.

Navzoči: Prvosednik: Deželni glavar Oton pl. Detela
Vladni zastopnik: C. kr. deželni predsednik Theodor Schwarz in c. kr. okrajni glavar Viljem Haas. — Vsi članovi razun: baron Marija Oton Apfaltrern, Ivan Božič, knežof dr. Anton Bonaventura Jeglič, dr. Danilo Majaron, Filip Supančič, Anton Ulm. — Zapisnikar: Deželni tajnik Franc Uršič.

Dnevni red:

1. Branje zapisnika 3. deželnozborske seje dne 4. novembra 1905.
2. Naznanila deželnozborskega predsedstva.
3. Utemeljevanje nujnih predlogov.
4. Volitev finančnega odseka 12 članov.
5. Volitev upravnega odseka 12 članov.
6. Volitev verifičijskega odseka 9 članov.
7. Volitev odseka za letno poročilo 9 članov.
8. Poročilo o delovanju deželnega odbora za dobo od 1. januarja do konca decembra 1904.
Poročila deželnega odbora, s katerimi se predloži:
9. Priloga 1. Računski sklep kranjskega učiteljskega pokojninskega zaklada za l. 1904.
10. Priloga 2. Računski sklep deželnega posojilnega zaklada za l. 1904.
11. Priloga 3. Računski sklep deželnokulturnega zaklada za l. 1904.
12. Priloga 4. Dovolitev deželnega prispevka za pogozditev pašnikov na Nanosu graščaka Karola Mayerja v Lozah.
13. Priloga 5. Računski sklep zaklada deželne prisilne delavnice za l. 1904.
14. Priloga 6. Računski sklep normalnošolskega zaklada za l. 1904.
15. Priloga 7. Dovolitev deželnega prispevka za uravnavo Save na progji Laze-Senožeti med km 22·9 do 23·8.
16. Priloga 8. Računski sklep pokojninskega zaklada deželnih uslužbencev za l. 1904.
17. Priloga 9. Računski sklep muzejskega zaklada za l. 1904.
18. Priloga 10. Računski sklep garancijskega zaklada Dolenjskih železnic za l. 1904.

Stenographischer Bericht

der vierten Sitzung

des krainischen Landtages

in Laibach

am 7. November 1905.

Anwesende: Vorsitzender: Landeshauptmann Otto Edler von Detela. — Regierungsvertreter: K. k. Landespräsident Theodor Schwarz und k. k. Bezirkshauptmann Wilhelm Haas. — Sämtliche Mitglieder mit Ausnahme von: Freiherr Maria Otto Apfaltrer von Apfaltrern, Johann Božič, Fürstbischof Dr. Anton Bonaventura Jeglič, Dr. Danilo Majaron, Philipp Supančič, Anton Ulm. — Schriftführer: Landschafts-Sekretär Franz Uršič.

Tagesordnung:

1. Lesung des Protokolles der 3. Landtags-Sitzung vom 4. November 1905.
2. Mitteilungen des Landtags-Präsidenten.
3. Begründung der Dringlichkeitsanträge.
4. Wahl eines Finanzausschusses von 12 Mitgliedern.
5. Wahl eines Verwaltungsausschusses von 12 Mitgliedern.
6. Wahl eines Verifikationsausschusses von 9 Mitgliedern.
7. Wahl eines Rechnungsausschusses von 9 Mitgliedern.
8. Rechnungsbericht des Landesauschusses für die Zeit vom 1. Jänner bis Ende Dezember 1904.
Berichte des Landesauschusses, mit welchen vorgelegt wird:
9. Beilage 1. Rechnungsabluß des krainischen Lehrer-Pensionsfonds für das Jahr 1904.
10. Beilage 2. Rechnungsabluß des Landesanklehensfonds für das Jahr 1904.
11. Beilage 3. Rechnungsabluß des Landeskulturfonds für das Jahr 1904.
12. Beilage 4. Bewilligung eines Landesbeitrages für die Aufforstung der dem Gutsbesitzer Karl Mayer in Leutenburg gehörigen Hutweiden am Nanos.
13. Beilage 5. Rechnungsabluß des Zwangsarbeitshausfonds für das Jahr 1904.
14. Beilage 6. Rechnungsabluß des Normalchulfonds für das Jahr 1904.
15. Beilage 7. Bewilligung eines Landesbeitrages zur Regulierung der Save in der Strecke Laže-Senožet zwischen km 22·9 bis 23·8.
16. Beilage 8. Rechnungsabluß des Pensionsfonds der Landesbediensteten für das Jahr 1904.
17. Beilage 9. Rechnungsabluß des Museumsfonds für das Jahr 1904.
18. Beilage 10. Rechnungsabluß des Garantiefonds der Untertrainerbahnen für das Jahr 1904.

19. Priloga 11. Računski sklep gledališkega zaklada za l. 1904.
20. Priloga 12. Računski sklep bolničnega, blazničnega in najdenškega zaklada za l. 1904.
21. Priloga 13. Računski sklep kranjske kmetijske šole na Grmu za l. 1904.
22. Priloga 14. Računski sklep deželnega zaklada za l. 1904.
23. Priloga 15. Proračun učiteljskega pokojninskega zaklada za l. 1906.
24. Priloga 16. Proračun deželnega posojilnega zaklada za l. 1906.
25. Priloga 17. Proračun Grmskega zaklada za l. 1906.
26. Priloga 18. Proračun deželnokulturnega zaklada za l. 1906.
27. Priloga 19. Poročilo deželnega odbora o volitvi dveh deželnih poslancev iz volilnega razreda velikega posestva.
28. Priloga 20. Poročilo deželnega odbora glede dovolitve višjih nego 20% doklad za cestne namene.
29. Priloga 21. Poročilo deželnega odbora o zgradbi okrajne ceste Krmelj-Tržišče z dotičnim načrtom zakona.
30. Volitev deželnega odbornika iz kurije velikega posestva.
31. Priloga 23. Poročilo deželnega odbora glede zopetne predložitve v deželnozbornskih zasedanjih l. 1902, 1903 in 1904 nerešenih predlog.
32. Priloga 22. Proračun zaklada deželne prisilne delavnice za l. 1906.
33. Priloga 24. Poročilo deželnega odbora o prošnji mestne občine Ljubljanske za dovoljenje, da sme vsled neizvršenih raznovrstnih javnih del prihranjeni znesek 170.000 kron porabiti v pokritje primanjkljaja pri stroških za povečanje mestne elektrarne.
34. Priloga 25. Proračun gledališkega zaklada za l. 1906.
35. Priloga 26. Poročilo deželnega odbora o tem, da voli deželni zbor 4 člane in 4 namestnike v pridobninsko deželno komisijo za Kranjsko, potem 8 članov in 8 namestnikov v prizivno komisijo glede osebne dohodnine za Kranjsko.
36. Priloga 27. Proračun normalnošolskega zaklada za l. 1906.
37. Priloga 28. Poročilo deželnega odbora glede preložitve Belopeške deželne ceste na Štiklu.
38. Priloga 29. Poročilo deželnega odbora glede posledobne dovolitve deželnih prispevkov za več dovršenih vodovodov.
39. Priloga 30. Proračun muzejskega zaklada za l. 1906.
40. Priloga 31. Proračun pokojninskega zaklada deželnih uslužbencev za l. 1906.
41. Priloga 32. Poročilo deželnega odbora o oddaji del pri širjalni zgradbi domobranske vojašnice.
42. Priloga 33. Poročilo deželnega odbora o podporah, ki jih je deželni odbor l. 1903., 1904. in 1905. obljubil iz deželnega zaklada nekaterim okrajnocestnim odborom.
19. Beilage 11. Rechnungsabsluß des Theaterfonds für das Jahr 1904.
20. Beilage 12. Rechnungsabslüsse des Krankenhaus-, Irrenhaus-, Gebärdhaus- und Findelfonds für das Jahr 1904.
21. Beilage 13. Rechnungsabsluß der krainischen landwirtschaftlichen Schule in Stauden für das Jahr 1904.
22. Beilage 14. Rechnungsabsluß des Landesfonds für das Jahr 1904.
23. Beilage 15. Vorschlag des Lehrerpensionsfonds für das Jahr 1906.
24. Beilage 16. Vorschlag des Landesanlehensfonds für das Jahr 1906.
25. Beilage 17. Vorschlag des Staudner Fonds für das Jahr 1906.
26. Beilage 18. Vorschlag des Landeskulturfonds für das Jahr 1906.
27. Beilage 19. Bericht des Landesauschusses über die Wahl zweier Landtagsabgeordneten aus der Wählerklasse des Großgrundbesitzes.
28. Beilage 20. Bericht des Landesauschusses, betreffend die Bewilligung von mehr als 20% igen Umlagen für Straßenzwecke.
29. Beilage 21. Bericht des Landesauschusses, betreffend den Bau der Bezirksstraße Krmelj-Tržišče unter Anschluß des betreffenden Gejgentourfes.
30. Wahl eines Landesauschussesmitgliedes aus der Kurie des Großgrundbesitzes.
31. Beilage 23. Bericht des Landesauschusses, betreffend die Wieder-vorlage der in den Landtagsessionen der Jahre 1902, 1903 und 1904 unerledigt gebliebenen Vorlagen.
32. Beilage 22. Vorschlag des Landes Zwangsarbeitshausfonds für das Jahr 1906.
33. Beilage 24. Bericht des Landesauschusses, betreffend das Ansuchen der Stadtgemeinde Laibach um Bewilligung der Verwendung eines infolge Richtausführung verschiedener öffentlicher Arbeiten in Erparung gekommenen Betrages von 170.000 Kronen zur Deckung eines Fehlbetrages bei den Kosten für die Vergrößerung des städtischen Elektrizitätswerkes.
34. Beilage 25. Vorschlag des Theaterfonds für das Jahr 1906.
35. Beilage 26. Bericht des Landesauschusses, betreffend die vom Landtage vorzunehmende Wahl von 4 Mitgliedern und 4 Stellvertretern in die Erwerbsteuer-Landeskommission für Krain, dann von 8 Mitgliedern und 8 Stellvertretern in die Personaleinkommensteuer-Berufungskommission für Krain.
36. Beilage 27. Vorschlag des Normalchulfonds für das Jahr 1906.
37. Beilage 28. Bericht des Landesauschusses, betreffend die Umlegung der Weißenfelder Landesstraße am Stüdelberge.
38. Beilage 29. Bericht des Landesauschusses, betreffend die nachträgliche Bewilligung von Landesbeiträgen für mehrere ausgeführte Wasserversorgungsanlagen.
39. Beilage 30. Vorschlag des Museumsfonds für das Jahr 1906.
40. Beilage 31. Vorschlag des Pensionsfonds der Landesbediensteten für das Jahr 1906.
41. Beilage 32. Bericht des Landesauschusses, betreffend die Vergebung der Arbeiten beim Erweiterungsbaue der Landwehr-tafelne.
42. Beilage 33. Bericht des Landesauschusses, betreffend die in den Jahren 1903, 1904 und 1905 einigen Bezirksstraßen-Auschüssen in Aussicht gestellten Unterstützungen aus dem Landesfonde.

Začetek seje ob 10. uri 15 minut dopoldne.

Beginn der Sitzung um 10 Uhr 15 Minuten Vormittag.

Deželni glavar:

Proglašam sklepčnost visoke zbornice ter otvarjam sejo.

Prosim gospoda zapisnikarja, da prečita zapisnik zadnje seje.

1. Branje zapisnika III. deželnozbornice seje dne 4. novembra 1905.

1. Lesung des Protokoll der III. Landtags-Sitzung vom 4. November 1905.

Tajnik Uršič

(bere zapisnik III. seje v slovenskem jeziku. — liest das Protokoll der III. Sitzung in slovenischer Sprache.)

Deželni glavar:

Želi kdo gospodov poslancev kak popravek v ravnokar prečitanem zapisniku?

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich.)

Ker ne, izrekam, da je zapisnik zadnje seje potrjen.

Točka:

2. Naznanila deželnozbornicega predsedstva.

2. Mitteilungen des Landtagspräsidenten.

Deželni glavar:

Naznanjam, da sem dobil od gospoda poslanca dr. Majarona pismo z Dunaja, v katerem naznanja, da je vsled nujnih uradnih opravil, ki jih ima na Dunaju, zadržan vdeležiti se današnje seje. Njegova odsotnost je torej opravičena.

Prosim gospoda zapisnikarja, da prečita peticije, ki se bodo odkazale dotičnim odsekom.

Tajnik Uršič

(bere — liest):

Županstvo Rateče na Gorenjskem prosi podpore za pogorelce.

(Se izroči finančnemu odseku. — Wird dem Finanz-ausschusse zugewiesen.)

Županstvo Osilnica prosi podpore za zgradbo dveh občinskih mostov.

(Se izroči finančnemu odseku. — Wird dem Finanz-ausschusse zugewiesen.)

Županstvo St. Peter na Krasu prosi podpore za zgradbo in preložitve občinske in gozdne ceste iz Trnja na Javornik.

(Se izroči finančnemu odseku. — Wird dem Finanz-ausschusse zugewiesen.)

Zor Minka, vdova nadzornika deželnih naklad, prosi za zvišanje pokojnine.

(Se izroči finančnemu odseku. — Wird dem Finanz-ausschusse zugewiesen.)

Gospod poslanec Povše izroča prošnjo deželnega in gospejnega pomožnega društva rdečega križa za Kranjsko za podporo.

(Se izroči finančnemu odseku. — Wird dem Finanz-ausschusse zugewiesen.)

Gospod poslanec dr. Krek izroča prošnjo Vinko Levstik-a, vpok. nadučitelja na Vrhniki, za odpust preveč prejetih starostnih doklad.

(Se izroči finančnemu odseku. — Wird dem Finanz-ausschusse zugewiesen.)

Gospod poslanec dr. Tavčar izroča prošnjo Ane Sever, nadučiteljve vdove, za podporo.

(Se izroči finančnemu odseku. — Wird dem Finanz-ausschusse zugewiesen.)

Gospod deželni glavar izroča sledeče prošnje: Die Vorstehung der Laibacher Studenten- und Volksküche bittet um Unterstützung.

(Se izroči finančnemu odseku. — Wird dem Finanz-ausschusse zugewiesen.)

Vodstvo Salezijanskega zavoda na Rakovniku prosi za razne podpore.

(Se izroči finančnemu odseku. — Wird dem Finanz-ausschusse zugewiesen.)

Berein der Frauen der christl. Liebe des hl. Vinzenz von Paul bittet um Subvention.

(Se izroči finančnemu odseku. — Wird dem Finanz-ausschusse zugewiesen.)

Selko Josip, deželni sluga, prosi, da bi se mu vštevata vsa službena leta v pokojnino.

(Se izroči finančnemu odseku. — Wird dem Finanz-ausschusse zugewiesen.)

G. poslanec M. Arko izroča prošnjo mestne občine za redno letno podporo za vzdrževanje mestne višje realke.

(Se izroči finančnemu odseku. — Wird dem Finanz-ausschusse zugewiesen.)

Gospod poslanec dr. Tavčar izroča prošnjo uprave javne obč. bolnišnice v Krškem za povrnitev oskrbnih stroškov za kranjske bolnike v znesku 9442 K 80 v za čas od 1. decembra 1899 do 1. julija 1901.

(Se izroči finančnemu odseku. — Wird dem Finanz-ausschusse zugewiesen.)

Gospod poslanec Pogačnik izroča prošnjo županstva Jesenice za podporo, za napravo in popravilo občinske ceste v Plavškem rovtu.

(Se izroči finančnemu odseku. — Wird dem Finanz-ausschusse zugewiesen.)

Gospod poslanec Ivan Božič izroča prošnjo posestnikov iz Zavraca, občina Dole, za podporo in izdelavo načrtov za vodovod.

(Se izroči finančnemu odseku. — Wird dem Finanz-ausschusse zugewiesen.)

Gospod poslanec Božič izroča prošnjo posestnikov iz vasi Dobračeva, Žirovski vrh in Zabreznik za podporo za popravilo poti iz Dobračeve skozi Rakulk proti Žirovskemu vrhu.

(Se izroči finančnemu odseku. — Wird dem Finanz-ausschusse zugewiesen.)

Gospod poslanec Mejač izroča prošnjo županstva Rova za podporo za napravo vodovoda.

(Se izroči finančnemu odseku. — Wird dem Finanz-ausschusse zugewiesen.)

Županstvo Črešnjevca prosi podpore za napravo vodovoda.

(Se izroči finančnemu odseku. — Wird dem Finanz-ausschusse zugewiesen.)

Gospod poslanec Božič izroča prošnjo posestnikov in več vašij žirske občine, da se nova okrajna cesta od Smrečja do Idrijske okrajne ceste izpelje skozi Lesc in Raševo in ne čez Trate.

(Se izroči upravnemu odseku. — Wird dem Verwaltungsausschusse zugewiesen.)

Gospod poslanec dr. Schweitzer izroča prošnjo županstva v Žužemperku, da se zgradi cesta od Šmihela na deželno cesto v Žužemperk.

(Se izroči upravnemu odseku. — Wird dem Verwaltungsausschusse zugewiesen.)

Deželni glavar:

Sedaj prestopimo na rešitev dnevnega reda, in sicer na točko:

3. Utemeljevanje nujnih predlogov.

3. Begründung der Dringlichkeitsanträge.

Najprej se bo nadaljevala razprava zadnje seje o nujnih predlogih gospoda poslanca dr. Šustersiča in tovarišev in gospoda poslanca Hribarja in tovarišev zaradi volilne reforme.

Za besedo se je oglasil gospod poslanec Luckmann.

Abgeordneter Luckmann:

Verehrte Herren! Das fünfte Jahr fließt schon dahin, seit hier die Obstruktion herrscht und das hohe Haus an den regelmäßigen Arbeiten hindert, welche im Interesse des ganzen Landes so wichtig sind. Wir haben seit jener geraumen Zeit keinen Abschluß des Landesfundes genehmigt und kein Präliminäre gemacht. Bezüglich der Erhöhung der Gehalte der Lehrer, welche sich in einer Notlage befinden, und bezüglich vieler anderer Bedürfnisse des Landes müßte eine Entscheidung gefällt und für die Bedeckung im Landesfonde gesorgt werden; die wichtigsten Vorlagen konnten nicht beraten werden, weil die Tätigkeit des Landtages so lange Zeit gelähmt war.

Nun, meine verehrten Herren, welcher Art ist denn die Dringlichkeit der Wahlreform?! Ja, meine verehrten Herren, die jetzige Wahlreform, die schon dreißig Jahre besteht, kann durch einen Dringlichkeitsantrag doch nicht geändert werden, sie braucht Studium und Überlegung, und Unrecht ist es, alles andere liegen zu lassen, das Land wegen eines Dringlichkeitsantrages über die Wahlreform ins Unglück zu stürzen, welcher einer Partei als Vorwand dient, den hohen Landtag in der Untätigkeit zu erhalten und Arbeiten und Entscheidungen zu verhindern, welche schon längst hätten gemacht werden können.

Durch das allgemeine und gleiche Wahlrecht verlangen Sie, meine verehrten Herren, daß der großen Menge der Bevölkerung, welche bis jetzt nicht wahlberechtigt war, das Wahlrecht gegeben werden soll, damit alle jene, welche nur die Blutsteuer und die indirekten Steuern entrichten, zu Worte kommen können. Das ist sicher nur im Reichsrate

am Plage, jedoch nicht hier im Landtage, wo ja auch nicht über die Blutsteuer und über die indirekten Steuern Beschlüsse gefaßt werden können. Was den Reichsrat anbelangt, so bin ich gewiß dafür, daß das Wahlrecht verallgemeinert wird und daß mehr Wähler zugezogen werden, nur, meine verehrten Herren, darf das nicht so weit ausgedehnt werden, daß die Steuerzahler majorisiert werden von denen, welche keine direkten Steuern entrichten. Wohin würde uns denn das führen, wenn jeder wahlberechtigt wäre, der ein gewisses Alter erreicht hat? Da könnte man auch den Frauen und Jungfrauen das Wahlrecht nicht absprechen, und so kämen ganz sicher diejenigen in die Majorität, die gar keine direkten Steuern zahlen. In dieser Frage muß der Reichsrat vorausgehen durch ein Gesetz bezüglich der Wahlreform, worin vorgesorgt werden muß, daß die Minoritäten nicht unterdrückt und einzelne Rationalitäten nicht mundtot gemacht werden; eine Vorfrage müßte stattfinden, daß nicht die Mengen majorisieren, die weniger Interesse haben, und daß die Hauptinteressenten und die besten Patrioten gewissermaßen nichts zu reden hätten.

Hier im Landtage haben ja die Herren selbst Motive vorgebracht, welche beweisen, daß die Sache nicht so dringend ist. Der geehrte Herr Abgeordnete Hribar hat ja gesagt, daß, wenn das Wahlrecht ganz allgemein gemacht wird, wir hier im Lande nur einen Wähler hätten, und das wäre der Klerus. Herr Hribar hat weiter auch gesagt, daß das in ein Paar Jahren ganz anders werden wird; wenn nun dies schon in ein Paar Jahren anders wird, so ist es gewiß nicht so dringend, daß schon jetzt das allgemeine gleiche Wahlrecht beschlossen werden muß. (Poslanec Hribar: — Abgeordneter Hribar: «Tega nisem rekel! Prosim, le poglejte stenografični zapisnik!») So wenigstens habe ich es verstanden.

Die beiden slovenischen Parteien des hohen Hauses haben darauf hingewiesen, daß es besonders wichtig und dringend sei, daß die Deutschen aus dem Lande entfernt oder mundtot gemacht werden. Mir scheint auch das nicht so dringend. Wenn ich die Geschichte unseres Landes hernehme, so finde ich, daß die Deutschen schon seit jeher hier heimatsberechtigt waren, daß sie sehr viel fürs Land getan haben, daß die Deutschen ihr Blut und Gut für die Verteidigung des Landes geopfert, daß sie, und in erster Linie die Großgrundbesitzer, außerordentlich viel zur Kultur dieses Landes beigetragen haben, daß gerade die Deutschen diejenigen waren, welche den Slovenen geholfen haben, ihre Sprache und ihre Kultur auszubilden. (Veslost na levi in v središču. — Heiterkeit links und im Zentrum.) Es ist, meine verehrten Herren, ein großes Unrecht hier, die Deutschen mundtot machen zu wollen, umso mehr als sie einen großen Teil der Steuerlasten tragen. Der Herr Redner von der verehrten katholisch-nationalen Partei hat sogar alle möglichen Drohungen gegen die Deutschen vorgebracht, doch die Deutschen lassen sich nicht einschüchtern, auch nicht entnationalisieren, die Deutschen waren da, die Deutschen werden da bleiben. (Pritrjevanje na desni. — Zustimmung rechts.) Aber die Deutschen sind immer entgegenkommend und konziliant in jeder Richtung. (Poslanec Pogačnik: — Abgeordneter Pogačnik: «Weil sie 5 Prozent der Bevölkerung ausmachen!») Die Deutschen werden fest stehen und sie werden fest bauen

auf die bestehenden Gesetze und auf das Rechtsgefühl der slovenischen Nation. Ich weise die Worte des Herren Dr. Šusteršič entschieden zurück, mit welchen er gedroht hat, daß die Rechte der Deutschen verkürzt und ihnen aller möglicher Schaden zugefügt werden wird, wenn sie sich nicht fügen sollten. Meine verehrte Herren! Die Deutschen hier, die wollen vor allem Österreicher bleiben, welche als solche in diesem polyglotten Reiche eine allgemein verständliche Kulturprache zu erhalten und zu verbreiten wünschen; es ist im Interesse Ihrer Nation, daß die Kenntnis einer Sprache verbreitet wird, die einzig ermöglicht, sich mit anderen Nationen im Reiche zu verständigen. Wir hegen keine Feindseligkeiten gegen Nationalität und Sprache, wir wollen im Frieden leben, wir wollen in keiner Beziehung Ihrer Nation nahe treten, wir wollen aber auch streng konsequent beim Rechte bleiben. Wir haben immer alles Mögliche fürs Land getan, und der Haß, der gegen uns hier zu herrschen scheint, ist nur beschränkt auf die Parteien, beim Volke ist er nicht vorhanden, und auch alle Versuche, ihn unter's Volk hineinzutragen, waren von schwachem Erfolge begleitet; und es sollte Ihnen auch nicht gelingen, solchen noch weiter zu verbreiten.

Ich möchte nur noch darauf hinweisen, daß wir dem entgegentreten müssen, daß das allgemeine und gleiche Wahlrecht einen jungslowenischen oder einen südslawischen Staat hervorbringen soll, — so weit wird es sicher nicht kommen; wir halten an Österreich stets fest, wollen auch in Zukunft an Österreich festhalten und wollen Österreicher bleiben. (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Und wir wollen was anderes sein?») Sie sprachen ja von einem südslawischen Staate. (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: Da haben Sie aber sehr schlecht zugehört.) Ich habe es wenigstens so verstanden. (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Da haben Sie aber schlecht verstanden oder sehr schlecht zugehört!») Sie wollen mit den Kroaten gehen (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Sind die Kroaten keine Österreicher?»), die dem ungarischen Staate angehören. (Smeh na levi. — Gelächter links. — Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «So, dem ungarischen Reiche! No, ta je pa lepa!») Wenigstens nach meiner Auffassung. Wir wollen allem entgegentreten, was nicht im Interesse Österreichs wäre. Wie immer es auch sei, wir glauben, in der Frage der Wahlreform müsse der Reichsrat den Vortritt haben, der Reichsrat hat vorerst Gesetze zu machen bezüglich des Wahlrechtes, dann können eventuell die einzelnen Länder nachfolgen. Aber ein Unglück ist es, wenn Sie mit Dringlichkeitsanträgen die großen, wichtigen Arbeiten dieses hohen Hauses verhindern, die wichtigsten Sachen unerledigt lassen und wenn es so weiter geht wie bisher. Deshalb, meine verehrten Herren, sollten wir von dieser Frage absteigen, wir sollten, wenn etwas dringend notwendig ist, die Landesordnung so ändern, daß die Obstruktion überhaupt unmöglich wäre. Einem solchen Antrage möchte ich mich absolut anschließen, sonst erkenne ich jedoch die Dringlichkeit der Wahlreform nicht an.

Deželni glavar:

Besedo ima gospod poslanec Mihael Arko.

Poslanec Mihael Arko:

Visoka zbornica! Bodi mi dovoljeno v imenu katoliške narodne stranke na opazke, katere so se v zadnji seji posebno o duhovščini v tej visoki zbornici izustile, dati nekoliko pojasnila.

Tako n. pr. se je reklo, da hrepeni duhovščina po bogastvu in po gospodstvu.

Ako pogledamo le sedaj naš deželni zbor, vidimo, da je vse drugače, kakor je izgledalo preje. In to vidite sami. V prejšnjem deželnem zboru so bili tukaj Ažman, Kalan, Kajdiž in Schweiger. Izjavljam lahko, da bi bili vsi ti štirje, ako bi bili hoteli biti izvoljeni, bili izvoljeni tudi v sedanji deželni zbor. Če bi bili hoteli že gospodstvo, bi bili lahko prišli do tega, da bi bili danes tudi tukaj. Kdor je videl zadnjič pogreb župnika Malenška, je videl, v čem obstoji to gospodstvo, je videl, kako je ljudstvo za duhovnika vneto, kako spoštuje onega, kateri se žrtvuje za ljudstvo, in mu nazaj srce prinese, ako dela in si prizadeva za blagostanje ljudstva. To je res gospodstvo, katero obstoji v hvaležnosti src, v ljubezni našega ljudstva. (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Tako je!»)

Kot dekan, ki je v hijerarhiji, priznavam, da me zmeraj veseli, če kateri list nasprotne stranke o duhovščini piše. Jaz dr. Tavčarja še nisem poznal, pa sem rekel: «Bog živi dr. Tavčarja, le naj nas naprej krtači.» Kajti jaz mislim, da je ravno ta «farška gonja» naše stranke silno koristila.

To lahko dokažem z različnimi zgledi, a navajam samo enega: Neki trgovec je razširjal liberalne časnike in brošure in jih dajal ljudem na dom, da so jih brali doma. Tako jih je dobil tudi neki gospodar v roke, jih je čital — bil je liberalec — in je rekel: «Jaz se ne menim za duhovščino in grem svoja pota, ampak zakaj generalizirajo? Če se je res zgodilo, dobro, ampak generalizirati ni treba!» in ko je dobil v roke «Izgubljenega boga», je pustil tistega trgovca in prišel v našo stranko. In tudi Kristan je rekel v Idriji, da je ravno ta «farška gonja» pripomogla nam do največ vspehov. In zato sem jaz vesel, kadar kaj takega čitam, in pravim: «Naj le tako delajo, bo ljudstvo še bolj spoznalo.» (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Tavčar je sedaj klerikalec, ker z Berchetom drži!» — Veselost na levi. — Heiterkeit links.) — (Poslanec dr. Tavčar: — Abgeordneter Dr. Tavčar: «Ne klerikalec, ampak veren človek!»)

Deželni glavar

(pozvoni — daš Glockenzeichen gebend):

Prosim, gospod poslanec Arko ima besedo.

Poslanec Arko

(nadaljuje — fortfahrend):

In ljudstvo bo prišlo preje do spoznanja, ko bo videlo, kako in kaj je s to stvarjo.

Imam tukaj nekaj statistike o zločincih. Od 100.000 zločincev v Evropi je 23 advokatov (Poslanec

dr. Tavčar: — Abgeordneter Dr. Tavčar: «Šusteršič je tudi advokat!» — Poslanec dr. Šusteršič se smeje. — Abgeordneter Dr. Šusteršič (lacht.) 18 zdravnikov, 37 apotekarjev, 44 pisateljev, pa le 7 duhovnikov (Klic v središču: — Ruf im Zentrum: «Še to je preveč!» — Veselost. — Heiterkeit.) zločincev. Žalibog je tako. Ali ljudstvo bo to spoznalo in bo reklo, če te prijemljejo, zakaj pa drugih stanov ne? Ko so vendar te številke za duhovnike bolj ugodne, kakor za druge stanov. Zato mi je všeč, ako še naprej tako delajo. Jaz odkrito priznam kot dekan, da sem to očitno že večkrat izrekel.

Gospodje so zadnjič tudi škofa vlekli v debato, da smo mi škofova stranka in da škof vse v naši stranki terorizira in komandira. In ko sem bil l. 1903. na Dunaju, sem videl, da so tam v visokih krogih istega mnenja. (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Ker se jim je Hein vedno lagal!»)

Visokej zbornici bodi povedano, da mi škofa poslušamo, ako kaj pove, in jaz mislim, da moža, ki je tako bogato nadarjen, tako izreden talent, kakor malo slovenskih mož, ki je delal rigoroze, kakor kažejo izpričevala, vsa z odliko, poslušati ni nobena krivda in nobena napaka.

Mi sledimo tudi govorom gospodov v središču, ali pa gospodov na skrajni desnici. Ne vprašamo, katera oseba govori, ampak kaki so razlogi, kaj je rekla, pa naj bo to škof ali kdo drugi! Glede duhovnov očitalo se je, da so popolnoma odvisni od škofa in tudi mi trije, ki smo tukaj, da moramo v vsem političnem nastopu le škofa poslušati.

Na to naj omenim na kratko sledeče:

Vsak duhovnik vpraša škofa, ali sme kandidirati. Ta ima pač presoditi, ali kljub temu lahko opravlja dotično službo ali ne, tudi če bi imel izvoljen biti; in če vidi, da ne bode nobene posebne škode radi tega, reče: «Kandidiraj!», če pa pastirstvo lahko vsled tega trpi, pa reče: «Pusti poslanstvo!»

V tem oziru smo mu torej res popolnoma pokorni, za to pa, kako izvršujemo svoj mandat, kako govorimo, kako glasujemo, to je naša stvar in za to smo odgovorni jedino le svojim volilcem. (Odobranje in ploskanje na levi in na galeriji. — Beifall und Händeklatschen links und auf der Galerie.)

Za mene kot dekana je škof merodajen in sem njemu pokoren, za mene kot poslanca pa volilci, in jedino tem sem odgovoren.

To je škofova beseda in škofov vpliv!

Gospod župan se je tudi izrazil, da dandanes pogreša mej duhovniki staro gardo, da ne more več dobiti onih konciljantnih mož. (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Ker so že umrli, ne more jih več nazaj dobiti. Ko so še živeli, jih je ravnokot napadal!») Kar se tiče konciljantnosti, so mlajši ravnokot konciljantni. Ampak vzrok je drugod, vzrok je v zistemu. Povem samo dva vzgleda iz svojega življenja. Tudi jaz sem kazal konciljantnost!

Ko sem bil na Gorenjskem, podučeval sem hotvodje v petju. Ko je bil koncert, pri katerem sem bil pevovodja, končan, šel sem domov: ko so mize in stole pospravljali, da grejo plesat, je rekel eden: «Farji! Zdaj pa le domov!» Bil je to nižji uradnik — moj

pevec! Naravno je, da potem nisem mogel več kazati take konciljantnosti! (Poslanec Hribar: — Abgeordneter Hribar: «Generalizirati se pa ne sme!»)

In tako je bilo tudi v Idriji. Dal sem svoj pevski zbor «Čitalnici» na razpolago, a ko se je z našo pomočjo vse dobro izvršilo, so klicali nam v zahvalo: «Katoličani ven!» In ves odbor je temu pritrnil, zato sem moral takoj izstopiti. (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Tako je njihovo narodno delo! To so tisti sadovi liberalizma!»)

Biti prost od vsakih spon, in tudi od božjih in cerkvenih zapovedij, v tem tiči ves liberalizem. Ker vidijo duhovnika kot zastopnika cerkve, zato vidijo v nas sovražnike! Temu pa nismo krivi mi, ampak to leži v zistemu!

In isto leži v Vaših zaveznikih in njihovih prednikih. Znamenje tega vidimo pri «Kranjski hranilnici». Duhovščina jo je spravila v življenje, a ko je pa dobro vspevala, so se pa vsedli na gorko in so duhovnike izbacili.

In tako je povsod. V čitalnicah bi bili radi skupaj, radi bi bili konciljantni, pa so nas izbacili. Torej, če sedaj ne dobite več stare garde, pripišite to samim sebi in svojemu zistemu!

Potem zloglasni «Kanzelparagraph»! Le dajte nam ga! Jaz bom prav vesel «Kanzelparagrapha»! Kakor «farška gonja», tako nam bo tudi to le koristilo! — Ako hočem politično delovati, saj sem lahko pri političnem, pri izobraževalnem društvu! Vsaka večja fara ima svoje društvo.

In koliko se pri nas bere, to se vidi iz tega, da se izdaja samo «Domoljubov» 24.000; — ne zastonj! — Plačujejo ga; in ljudje berejo. In tudi celo v hribih lahko opazimo, da pridejo po trije, štirje skupaj in se skupaj naročijo na «Slovenca». (Poslanec dr. Tavčar: — Abgeordneter Dr. Tavčar: «Narod naj naročujejo!») Dobro! Imejte Vi tudi svojo dobroto od tega. Koristilo bo tudi nam, vsaj bodo ljudje videli, kako so duhovniki preganjani, postali bodo bolj pozorni in tudi bolj mlačni bo rekel: «Zakaj bi bila za ene izjema in za druge ne?»

«Farška gonja» koristila je duhovnom samim; kakor veste, katoliška cerkev je ravno iz katakomb najbolj močna prišla, to potrjuje zgodovina. Osebnih stvari ne vedo, pa zistematično napadajo duhovne. In tako ne morejo iti z liberalci tudi ne duhovni, kateri so imeli dobro voljo, da gredo z njimi, kajti «proč od Rima» vendar noben katoliški duhovnik ne more, in zaradi tega je stopilo skupaj 600 duhovnov, ki tvorijo trdno celoto, 600 akademsko izobraženih mož, in ta falanga Vam dela nekako strah. Državni kancelar Bismark je tudi poskusil to, celo kardinala je dal zapreti, pa kaj je nazadnje moral spoznati? Reči je moral: «Kar je 15 milijonom katolikov sveto, mora biti tudi meni!» in vsi paragrafi so izginili.

Moram govoriti tudi o dejstvu, da se je tukaj naglašalo, da meščani, ki plačujejo davke, ne žele splošne in enake volilne pravice.

Poglejmo, gospoda moja, kako te davke plačujejo!

Kdo jih plačuje? Samo posestniki?

N. pr. Idriji se je naložila 75%, doklada in ko se je to sklenilo, so hišni gospodarji to doklado razdelili na one, kateri v hiši stanujejo in so morali dostikrat le-ti plačati še več, ker so si gospodarji mislili, morda se bo potem doklada še povišala, bomo pa zdaj več naredili. In ravno take doklade so priprosti ljudje in delavci in taki, ki ne plačujejo direktnih davkov, ravnotako plačevali. Ravno zato mislim, da gre tudi tem pravica volilcev.

Dalje se je reklo, da liberalna stranka ne želi splošne in enake volilne pravice.

V «Jednakopravnosti» v Idriji so gorki pristaši liberalne stranke, pa je sklicala javen shod za splošno in enako volilno pravico. Jaz sem šel sam tja. In ravno stalni dopisnik «Naroda» je govoril in tisti je navajal vzroke za zahtevo po splošni in enaki volilni pravici. In ko se je glasovalo, glasovali so vsi: naprednjaki, socijalni demokratje in katoliška narodna stranka kot en mož za splošno in enako volilno pravico. In ko se je potem vprašalo, kdo je proti temu, ni nobeden roke vzdignil!

Gospoda moja! To je znamenje, da tudi v Vašej stranki raste zanimanje za splošno in enako volilno pravico! (Poslanec Hribar: — Abgeordneter Hribar: «Saj smo tudi mi za splošno in enako volilno pravico!» — Poslanec dr. Tavčar: — Abgeordneter Dr. Tavčar: «Saj bomo tudi mi glasovali za nujnost!» — Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Sta malo navskriž gospoda!»)

Glasujte torej za volilno reformo in gotovo boste delali po željah kmeta, delavca in pa tudi meščana! S tem končam! (Ploskanje na levi. — Händeklatschen links.)

Deželni glavar:

Gospod poslanec dr. Schweitzer ima besedo.

Poslanec dr. Schweitzer:

Visoka zbornica! Oglasil sem se za besedo, ker je dosedanja debata pokazala nekaj momentov, na katere bi visoko zbornico rad opozoril.

Proti sta se čula samo dva precej pohlevna glava, in naj mi bo dovoljeno, da se najprej nekoliko podrobneje pečam s tema dvema gospodoma.

Današnji gospod govornik častitega kluba veleposestnikov je dokazal, da stoji popolnoma na strogo kapitalističnem stališču. Torej s tem gospodom je v zadevi ljudskih teženj težko govoriti.

Eden njegovih glavnih argumentov je bil: «Čakajmo! Stvar še ni jasna! Se mora še študirati! Nikar tega še danes izvršiti! Odložimo!»

To me jako spominja na znani: «Morgen, morgen, nur nicht heute!» S tem ni nič pridobljenega, s tem ljudstvo ne more biti zadovoljno, mogoče je s tem zadovoljen gospod govornik in njegova stranka, ampak ljudstvo — in ne samo na Kranjskem, temveč v celi Avstriji — zahteva takojšnje rešitve te zadeve.

Gospod današnji govornik veleposestva je tudi povdarjal, da želi njegova stranka miru v deželi. — Jaz bi opozoril samo na eno dejstvo, namreč na

dejstvo, ki se je izvršilo takrat, ko je ta deželni zbor začel zasedanje in ko so bili ravno veleposestniki tisti faktor, kateri je v odsekih poskusil pritisniti našo stranko ob steno. Tako gotovo ne dela, kdor želi miru. (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Tako je!»)

Njegov državnoopravni argument, da se s Hrvati ne sme govoriti, ker so Hrvatje ogrski podaniki (Smeh na levi. — Gelächter links.), odteguje se vsaki diskusiji. (Ponovljen smeh na levi. — Erneuerter Gelächter links.)

Nekoliko globlje je drugi, oziroma prvi gospod govornik veleposestva, grof Barbo, v zadnji seji razlagal svoje nazore o volilni pravici. Vse, kar se je dalo omeniti, nakopičil je in nam na dolgo in široko razlagal svoje teorije, pri tem pa ponovno povdarjal, da je njegova stranka prijateljica ljudstvu, in da je posebno udana kmetskemu ljudstvu. Dobro! Vzajem na znanje. Potem naj nam pa razloži to čudno zagonetko, da je njegova stranka, ki je prijateljica kmetškega ljudstva, v zvezi s stranko, ki je po svoji strukturi, po svojej preteklosti in po svojem sedanjem delovanju eminentno protiagrarska. (Klici na levi: — Rufo links: «Res, res!» — Poslanec dr. Tavčar: — Abgeordneter Dr. Tavčar: «Ni res!» — Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Seveda je res! Pejte no!»)

Gospod grof Barbo je nadalje rekel, da je njegova stranka ravno radi te ljubezni do kmeta proti splošni in enaki volilni pravici, ker bo potem zastopanje kmetškega stanu v postavodajnih zastopih trpeło.

Odgovor na to je jako jednostaven: «Slabše kakor sedaj ne more biti!» (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Tako je!») V našem deželnem zboru je že itak kmetski stan v manjšino potisnjen, torej volilni red, ki kaj takega dopušča, gotovo ni pravičen, in kako je v državnem zboru, to pač gospod grof sam ve. (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Saj ne bo dolgo več tje hodil. Bo samo še spomine imel!»)

Torej slabše, kakor sedaj, za kmetski stan v postavodajnih zastopih sploh biti ne more, in zato ne vidim nobenega vzroka, zakaj se ne bi pridružil kmetski stan gibanju za splošno in enako volilno pravico samo na Kranjskem ne, ko se je v Avstriji povsod že pridružil!

Avstrija je agrarna država in skoraj 60% prebivalstva je poljedelskega stanu. Ali je umevno, ali se more sploh misliti, da bode teh 60% se pustilo pri volitvah kar kratko malo pritisniti ob zid, ko ima tako probujeno stanovsko zavest in pa organizacijo, ki je tako napredovala? Morda veruje to gospod grof Barbo, a potem je čisto osamljen.

Prišel je še z nadaljnim argumentom, ker je mislil, da s prejšnjimi ni dosti opravil, in je rekel, da če se vpelje splošna in enaka volilna pravica, bode masa, katerej manjka potrebne razsodnosti, imela prvo besedo v zakonodajnih zborih.

Tudi v tem oziru je odgovor lahek. Dosedaj so imeli prvo besedo v zakonodajnih zborih tisti sloji, katerim gospod grof Barbo prisoja potrebno razsodnost.

(Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Pa kam smo prišli?!») Kam pa so ti pripeljali državni voz? Ali so Avstrijo rešili? Ne! Mi vidimo sedaj, da je treba velike umetnosti, da se spravi državni voz v pravi tir, oni voz, katerega so tako zavozili tisti, ki imajo po mnenju gospoda grofa Barbo potrebno razsodnost. Poskusimo enkrat z maso, katera je po mnenju gospoda grofa Barbo nerazsodna; — slabše ne more biti, le boljše!

Gospod grof Barbo je tudi trdil, da je naša zahteva po splošnej in enakej volilni pravici krivična, češ, da se s tako novo volilno pravico, katera naj bi se uvela, stare že priposestovane pravice gotovih stanov kršijo in ali celo popolnoma odpravijo. Vprašam gospoda grofa, če tudi takrat, če spozna — recimo — da je nova železnica potrebna, misli, da mora zastopati tiste voznike, ki vozijo po tistej cesti, tiste gostilničarje, kateri so ob tistej cesti, katera izgubi z železnico pomen, da mora potem proti noveji železnici delovati! (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «In proti eksproprijaciji, če se Mirna regulira, mora biti!»)

Občnim interesom se morajo interesi posameznikov in posameznih stanov umakniti!

Nazadnje je gospod grof Barbo izustil najhujši stid: da je to gibanje nekako — revolucionarno!

Gospoda moja! Utemeljemalec našega predloga je že pri utemeljevanju istega označil naše stališče v tem vprašanju in je natančno povedal, da je bil namen naše stranke pri tem predlogu, da se kolikor mogoče hitro in temeljito odpravi kriza, v kateri se država nahaja in tako naša država ohrani.

Tudi mi smo za to, da se taki temeljni preobrati ne rešijo potom revolucije, ampak potom evolucije; toda pod evolucijo ne razumemo stagnacije, ne razumemo tega, da stori naša država vsako stoletje en korak naprej, mej tem ko druge okrog naše napredujejo z velikanskimi, naglimi koraki.

Tej resnici se pa tudi mi ne zapiramo, da se mora vsaka pravica vresničiti potom boja. To ni naš nauk, ampak nauk tistih učenjakov, katere smatra gospod grof Barbo za dovolj razsodne in inteligentne, da vodijo državni voz. Spominjam na Iheringa, ki je rekel, da naravnost etika zahteva od posameznikov kakor tudi od narodov, da svoje pravice potom boja vresničijo.

Ker je že gospod župan Hribar čital nek citat, naj bo tudi meni dovoljeno, da prečitam najbolj markantno zadevno mesto iz Iheringove knjige «Der Kampf um's Recht»: «Die Ethik aber», pravi Ihering, «weit entfernt, den Kampf um's Recht zu verwerfen, zeichnet ihn den Individuen und den Völkern da, wo . . . die Bedingungen vorliegen, als Pflicht vor. Das Element des Kampfes, das Herbart aus dem Rechtsbegriff ausschneiden will, ist sein ureigenstes, ihm ewig innewohnendes — der Kampf ist die ewige Arbeit des Rechts. . . Von dem Moment an, wo das Recht seine Kampfbereitschaft aufgibt, gibt es sich selber auf.» (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Čujte, čujte!») Mislim, da gospod grof Barbo ni imel nobenega povoda, očitati nam revolucijo, ker boj za pravico ne more biti nikdar

revolucija. Odkrito moram priznati, da tako z reakcionarnim duhom napolnjenega govora še nisem čul, kakor je bil govor gospoda grofa Barbo. In to je menda on sam tudi čutil, kajti na koncu svojega govora je naenkrat jako svobodomiseln: on izjavlja, da, če se že sprejme nujnost in če se vpelje splošna in enaka volilna pravica, da je potem tudi on za «Kanzelparagraph»! Gospoda moja! Za to svobodomiselnost gospoda grofa ne zavidam! (Veselost na levi. — Heiterkeit links.)

Približal se je s tem nekako stranki, ki je v tej zbornici tudi stavila predlog za splošno in enako volilno pravico samo za državni zbor; in v tej točki glede «Kanzelparagrapha» našli sta se obe stranki; — in reči moram, «da verstanden sie sich gleich». (Živahna veselost na levi. — Lebhaftige Heiterkeit links.)

Dva govornika je poslala v boj čislana narodno-napredna stranka. Oba govornika sta znamenito govorila, vsak s svojega stališča.

Prvi je govoril gospod poslanec in župan Hribar.

Dobro je znano, da je on diplomat v svojej stranki. Kadarkoli je njegova stranka v zagati, vidimo, da stopi on na plano in jo skuša kakorkoli spraviti iz te zagate ven. (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Slaba kupčija!» — Veselost na levi. — Heiterkeit links.) Ali to, mislim, se mu sedaj ni posrečilo.

Kot diplomat rabil je tudi to pot — kakor diplomatje sploh — jezik, da je nekoliko zakril svoje prave misli.

Posegel je nazaj v zgodovino in dokazoval, da je on že od nekdaj prijatelj in pristaš zahteve po splošnej in enaki volilni pravici; precej, ko je stopil v politično-areno, je bil pristaš zahteve po splošni in enaki volilni pravici, in celo mnogo prej, kaj vem, kdaj že, kajti on je rekel, da predno je še kdo resno na to mislil, je bil že on pristaš splošne in enake volilne pravice. (Poslanec Hribar: — Abgeordneter Hribar: «V zbornici!»)

Jaz mislim, da je dosedaj čislana napredna stranka po svojem delovanju pokazala, da je pokazal v dunajskem parlamentu nje voditelj gospod dr. Tavčar, nekako nasprotstvo, in tudi sedaj ni pokazal ravno ta posebne naklonjenosti za splošno volilno pravico. Jaz mislim torej, da je bil Hribar tisti Periklej, ki je Atence prepričal, da je splošna in enaka volilna pravica res potrebna in da morajo biti za njo. Toda nesreča je, da ima Periklej svojo Aspazijo. (Živahna veselost na levi. — Lebhaftige Heiterkeit links.) In tudi gospod Hribar, Periklej napredne stranke, ima svojo Aspazijo v obliki kluba nemških veleposestnikov. In ta Aspazija je prepričala Perikleja, da bi se njej silno slabo godilo, če se vpelje splošna in enaka volilna pravica tudi za deželni zbor. In Periklej si je takoj mislil, da bi bilo jako pametno, če se ta splošna in enaka volilna pravica vpelje samo za državni zbor in je prepričal o tem svoje Atence. In tako vidimo, da je rezultat tega nujni predlog napredne stranke. (Veselo na levi. — Heiterkeit links.) Ali reči moram, da ni posebno lepo od Perikleja, da svojej Aspaziji očita, da tisti, ki so proti splošni in enaki volilni pravici, so duševne mumije. (Bučen smeh na levi. — Schallendes

Gefächter links. — Poslanec Hribar: — Abgeordneter Hribar: «Saj mi smo tudi za deželni zbor!» — Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Bomo kmalu videli!» Bodemo morda še danes videli.

Seveda gospod poslanec Hribar vsega tega ni povedal v teh suhih besedah, kakor sem jaz sedaj razkril. Jaz sem razvidel iz govora gospoda poslanca župana Hribarja, da je svojo nekonsekventno zahtevo: za državni zbor naj bo splošna in enaka volilna pravica, za deželni zbor pa je sedaj še treba ni (Poslanec Hribar: — Abgeordneter Hribar: «Tudi za deželni zbor!»), ampak, kadar se enkrat za državni zbor uvede potem še-le naj se uvede tudi za deželni zbor, nekako prikrival. (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Pokrita rihta!» — Veselost na levi. — Heiterkeit links.) On je to sam izrekel; on je predlagal, da naj se vpelje splošna in enaka volilna pravica le po etapah. S tem je on vpeljal ta izraz v naš politični slovar, ali reči moram, da ga nisem jaz nič posebno vesel. «Po etapah», to besedo rabijo po navadi takozvani «Beschwichtigungshofrati», ne pa vodilni politiki — in jaz mislim, da je gospod župan Hribar vodilni politik svoje stranke. (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Vsaj biti hoče!») Rabijo jo takrat, kadar hočejo, da se kaka stvar zavleče. Saj priznam, da so gospodje v velikej zadregi. V mestih se boje socijalnih demokratov. (Poslanec Hribar: — Abgeordneter Hribar: «Na Kranjskem prav nič!») Včasih je dober kakšen glasek, ki se od njih dobi. In toliko politične razsodnosti ima gospod župan Hribar, da ve, da bo enkrat njegova stranka v mestih prišla v zadrego in zato naprej pripravlja teren in pravi: «Na vsak način je dobro, da smo mi s socijalnimi demokrati v rahli dotiki» in zato je opozoril na pregovoril napredno stranko, da naredi socijalnim demokratom globok poklon s tem, da je rekla, da je splošna in enaka volilna pravica nujno potrebna. Na drugo stran je pa bilo to jako neprijetno, ker so s čislanimi gospodi veleposestniki tudi v nekej rahli dotiki, in tudi tem je bilo treba napraviti poklon. Žato je napredna stranka rekla: «Splošna in enaka volilna pravica je potrebna, ampak samo za državni zbor!» Tako so se klanjali na desno in levo, zadaj jim je pa veselo mahal cofek — «Kanzel-paragraph!» — (Bučen smeh na levi. — Schallendes Gefächter links.) Od tega se gospodje ne morejo emancipirati; to je vse zastoj.

Poslanec gospod župan Hribar se je preje nekoliko protivil proti temu, da sem jaz rekel, da on hoče rahlo dotiko s socijalnimi demokrati. To se pač ne da tajiti! S kako vnemo jih je hvalil on, kateri našo stranko tako grdo gleda, kateri je glede nas tak črnogled! Tukaj poln temnih slutenj, tam poln upov!

Človek bi mislil, da je gospod Hribar mnenja, da postanejo socijalni demokrati v kratkem nekako bolj ostro levo krilo napredne stranke. Ali jaz mislim, da se v tem oziru — kakor v marsikaterem drugem — poslanec gospod župan Hribar nekoliko moti. Res je sicer, da so zapustili socijalni demokrati Marksovo stališče internacijonalizma, ker so videli, da je skrajno krivično in nekonsekventno posebno proti slovanskim

narodom, ali če so tudi socijalni demokrati zapustili to stališče, (Klic z leve galerije: — Ruf von der linken Galerie: «Ni res!»)... Tistemu gospodu, ki je klical vmes, bi svetoval, naj vzame v roke dela socijalnih demokratov, in bi mu gorko priporočal, da naj jih prečita... — (Veselost na levi. — Heiterkeit links.) vkljub temu socijalistična stranka seveda ni nacionalna v smislu, kot misli gosp. Hribar, ampak je obdržala svoj slojevski boj in nje stališče v narodnostnem vprašanju je ekonomsko.

Tako je poslanec Hribar s svojim govorom nazadnje razžalil obe stranki, katerima se je hotel prikloniti: za socijalne demokrati je zahteval veliko premalo, ker socijalni demokrati kot konsekvantna stranka ne morejo biti zadovoljni s tem, da se vpelje splošna in enaka volilna pravica samo za državni zbor (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Mi tudi ne!»), Nemce pa s tem, da jim je rekel, da so neopravičeni protivniki splošne in enake volilne pravice, katere je on imenoval «duševne mumije».

Da bi pa gospod poslanec Hribar to nekako zakril, zato je na eni strani hvalil socijalne demokrati, na drugej strani pa se silno branil proti temu, da bi zveza z Nemci bila v narodnem oziru sploh kaj škodovala. Pozabil pa je navesti pridobitve, katere je provzročila ta zveza. Jaz ne poznam nobene. (Poslanec Hribar: — Abgeordneter Hribar: «Poglejte naše predloge!») Hotel je to prikriti in rekel, da ima napredna stranka v tej zvezi v narodnem oziru proste roke. — Takrat, ko je izustil ta stavek, zavlada je po celej zbornici grobna tihota, ni bilo odobravanja, niti en glas «živijo», ne «bravo», «res je», ne ploska, le nežen ženski glasek na galeriji je rekel: «Tako je!» (Veselost na levi. — Heiterkeit links.) in le iz teh ust si je poslanec gospod župan Hribar pripravil hvalo.

Drugi govornik narodno napredne stranke je bil dr. Tavčar, ki je ravno sedaj-le prišel v zbornico in se začel nekoliko glasno obnašati. Jaz sem imel od nekaj posebne simpatije do gospoda dr. Tavčarja. (Veselost na levi in smeh v središču. — Heiterkeit links und Gefächter im Zentrum.) On se sicer brani proti tem simpatijam, vendar sem jaz to odkritosrčno povedal. In te simpatije so se zdaj še povišale. Kajti, če ima kdo zasluge za agitacijo za splošno in enako volilno pravico v deželi, potem jih ima gotovo on; če bi se smelo imenovati častne podpornike tega gibanja, potem bi se moralo imenovati gotovo njega. Govoril je jako dramatično. Najprvo je prišel dramatični trenutek, ko je molil tukaj v svojem in v imenu svoje stranke «Confiteor». (Veselost na levi. — Heiterkeit links.) To, priznam, je bilo jako ginljivo. (Nanovna veselost na levi. — Erneute Heiterkeit links.) Gospod dr. Ivan Tavčar je pripoznal, da se je spokoril. Spokoril on in njegova stranka. Navel je tudi vzrok, tehten in čisto nov vzrok svoje spremembe v teh par tednih, odkar je govoril na Dunaju, pa do zdaj, vzrok: da, ako bi zmagala zahteva po splošni in enaki volilni pravici za državni zbor, potem pridejo Slovani vsled svoje numerične premoči v večino na Dunaju! Gospoda moja, to je vzrok, ki so ga že vrabci zdavnaj s streh čivkali, on kot politični voditelj pa ga je šele sedaj povedal.

Potem drugi dramatični trenotek, ko je nam daroval meščanstvo, tukaj ga položil na žrtvenik splošne in enake volilne pravice. «Mi meščani in jaz v imenu meščanstva Vam to splošno in enako volilno pravico darujemo, — in s tem darujem meščanstvo, katero bode s tem nekako uničeno!» On je sicer jako dramatično govoril, takrat pa mu je igral smehljaj krog usten in mi smo takoj vedeli, da on kot jurist ve, da daritev brez izročitve ali brez notarskega pisma itak ne velja. (Živahna veselost na levi. — Lebhaftes Heiterfeit links. — Poslanec dr. Tavčar: — Abgeordneter Dr. Tavčar: «Moje misli pozna!») To je torej povedal, pa mu nismo verjeli, in pristavil je, da se je spametovala narodno-napredna stranka, pa mu tudi nismo verjeli.

Oba govornika napredne stranke sta pa bila jedina v tem, — dasi sta se v razlogih nekoliko razlikovala, da je splošna in enaka volilna pravica za državni zbor potrebna, da pa ni potrebno, da bi se sedaj že vpejljal v deželni zbor, vendar sta izjavila, da bo stranka glasovala za nujnost našega predloga, ki zahteva splošno in enako volilno pravico tudi za deželni zbor.

Jaz mislim, da če sta častita gospoda prepričana, da je naš predlog nujen in da se nujno mora obravnavati, potem morata biti tudi o potrebi meritorne strani tega predloga prepričana; — kajti jaz mislim, da ako sem prepričan, da je kaka stvar neutemeljena, tudi za nujnost ne bom glasoval.

Poslanec dr. Tavčar je, — popolnoma utemeljeno, priznavam, — rekel, da so pri nas principijelni razločki taki, da na popolen mir ni misliti, in rabil je primeru od ognja in vode.

Dve svetovni naziraji se gotovo premostiti ne dasta in gotovo je, da se mora boj nadaljevati. Ampak v gotovih stvareh ni nobenega zadržka, da ne bi šli skupaj; in ako ste prepričani, da je stvar res nujna, bodite še za meritorno stran našega predloga in stvar bo rešena.

Oba govornika napredne stranke pokazeta, kadar koli nastopita, neko slabo stran, in sicer Hribar vedno potegne v debato «častivrednega Slovenca», kakor ga imenuje, dr. Tavčar pa škofa. Naj gospoda to opustita, in naj opusti sploh napredna stranka to slabost, da za vsako stvarjo, če je še tako utemeljena, išče klerikalizma. Ta strah je vedno za petami. Godi se naprednej stranki ravnotako, kakor junaku Maupassantove povesti «Le Horla». Ta junak vidi povsodi strah: na promenadi, v gostilni, pri pisalni mizi, povsod mu je za petami in naposled zažge tisti junak svojo hišo, da bi strah zgorel. (Poslanec dr. Tavčar: — Abgeordneter Dr. Tavčar: «Poznam tisto povest! Maupassant je bil takrat že bolan!») Mogoče! Ampak jako resnično je vendar-le, kar pravim, in ako je bil Maupassant bolan, je sedaj bolna narodno-napredna stranka.

Ko pa hiša zgori, stopi strah zopet predenj. In taka je napredna stranka: ona hoče, da naj zgori sploh cela hiša, samo, da bi tisti strah, tisti klerikalizem uničila. Pa ga ne bo! Naj nasprotniki splošne in enake volilne pravice delajo, kar hočejo, naj mučijo ljudstvo, iz krvi mučenicov je vedno vzklikla zmaga ideje, in tako bode tudi zmagala ideja splošne in enake volilne pravice; — in jaz sem prepričan, da

preje, nego gospodje mislijo. In blagor jim, če jim takrat vest ne bode mogla ničesar očitati!

S tem sklepam.

(Burno odobravanje in ploskanje na levi in na galerijah. — Stürmischer Beifall und Händeklatschen links und auf den Galerien.

Deželni glavar:

Želi še kdo besede v nujnostni razpravi?

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich.)

Ker ne, imata gospoda predlagatelja končno besedo in sicer prvi gospod predlagatelj dr. Šusteršič.

Poslanec dr. Šusteršič:

Visoka zbornica! Avstrijska javnost stoji pod utisom krvavih dogodkov v Pragi in pa sobotnega komunikeja oficiozne «Wiener Abendpost».

Ko sem v svojem petkovem govoru klical: «Gospodje, ali hočete morebiti, da pride pri nas do ruskih razmer?», so se gospodje smejali. Ali danes, gospoda moja, vprašam, ako upoštevamo praške krvave dogodke, vprašam Vas, gospoda moja, kako daleč smo oddaljeni še od revolucije, ako razburjena množica s silo nasprotuje varstvenim organom in s silo nasprotuje vojaštvu, ako se celo na obeh straneh strelja?

Gotovo so ti dogodki napravili globok utisek v celi državi, ravno tako globok utisek pa je tudi napravil oficijelni komunike v sobotni «Wiener Abendpost», in tukaj moram zopet poseči na besede, katere sem govoril dva dni poprej v tej visoki zbornici, ko sem izrekel upanje in nado, da bodo merodajni krogi v Avstriji morali uvideti, da je treba tej državi dati čistejšo, svežo krvi, da se bo mogla preporoditi; in hitreje, kakor je vsak izmed nas mislil, je prišlo do tega in je osrednja vlada stopila s svojo manifestacijo na čelo gibanja za volilno reformo, in danes lahko rečem, da volilna reforma ni samo na poti, ampak da je velik del te poti že storjen, da danes stojimo čisto blizu, da stojimo takorekoč neposredno na pragu ureditve želje ogromne večine narodov v Avstriji. (Burno odobravanje in ploskanje na galeriji. — Stürmischer Beifall und Händeklatschen auf der Galerie.)

In zato pa, gospoda moja, mislim, da lahko silno ravnodušno in mirno prenašamo govore častitih gospodov na skrajni desnici te visoke zbornice. Dandanes hitro živimo, mrtvi pa od nekdanj hitro jašejo, in s tem primerjam te viteze privilegijev, ki sede tam na skrajni desnici te visoke zbornice. (Pritrjevanje na levi. — Zustimmung links.) Jaz pravim, naj še enkrat govore, saj dolgo več ne bodo govorili v javnih zastopih.

Danes stojimo, ako naj smatram besede ministerskega predsednika Gautscha za resne — in mož, naj eden sodi o njegovem političnem delovanju, kakor hoče, nikdar ni bil mož praznih obljub, ampak vedno mož dejanja — danes stojimo na pragu volilne reforme za državni zbor na temelju splošne in enake volilne pravice, in koliko časa bo potem trajalo, da se bo ta deželni zborek in da se bodo ti gospodje na skrajni desnici ustavljati mogli elementarni in najmodernejši

zahtevi po isti preosnovi za deželni zbor? Ali ker smo že ravno še skupaj in ker se bojim, da ne bomo več dolgo imeli priliko, polemizirati in prepirati se z zastopniki privilegirane častitega veleposestva, zaradi tega ne zamerite, da se danes še nekoliko ž njimi pečam.

Prvi današnji gospod govornik je očitno že tako zmešan v svojem strahu za svoj volilni privilegij, da je že šteti pozabil. Pričenja svoj govor s trditvijo, da traja obstrukcija v tej zbornici že pet let. Kakor znano, se je pa pričela obstrukcija meseca junija leta 1902. in da dve od pet ni pet, ampak tri, to vedo že otroci v prvem normalnem razredu. Toda to ni nobena velika stvar, v strahu človek tudi lahko napačno računa in sicer tudi pri najmanjših številkah. Toda častiti gospod govornik je povdarjal in se osobito spodtikal na tem, da se hoče kar naenkrat potom nujnosti uveljaviti splošna in enaka volilna pravica, in pravi, ja, to vprašanje se ja mora še študirati. Gospod govornik naj mi ne zameri, ali če on govori o študiranju, da je treba stvar še študirati in da jo bomo šele pozneje rešili, me to nehoté spominja na tistega moža, ki se je hudiču prodal in sklenil ž njim pogodbo, da naj jutri ponj pride. A ko je hudič prišel, mu pravi mož: saj sem rekel, da jutri pridi, in tako je šlo dan za dnevom naprej, da hudič ni prišel do svoje pravice. In tako naj bi tudi mi oziroma ljudstvo čakalo vedno na jutri in jutri na vekomaj, če bi šlo po željah teh gospodov. (Ploskanje na galeriji. — *Händeklatschen auf der Galerie.* — Poslanec Hribar: — *Abgeordneter Hribar: «Ljudstvo se pa vendar ne sme s hudičem primerjati!»* — Veselost v središču. — *Heiterkeit im Zentrum.*) — Ali za gospoda Luckmanna je ljudstvo hudič, ker mu hoče privilegij vzeti. (Živahna veselost. — *Lebhafte Heiterkeit.*)

Seveda so gospodje na skrajni desnici v veliki zadregi in zato se obešajo na slamico in ta slamica, to je tisti repek, katerega je obesil gospod poslanec in župan Hribar na konec svojega nujnega predloga. Tisti «Kanzelparagraf», si mislijo gospodje, je pa dobra reč, ker razdvaja večino deželne zbornice, in morebiti, ne vem, je tudi častiti gospod župan Hribar ali vsaj njegova stranka imela ta namen, ker je ta strupeni repek obesila na svoj predlog, imela namen razdvajati, če že ne to zbornico, pa vsaj maso naroda, ki složno maršira za splošno in enako volilno pravico. (Ugovori v središču. — *Widerspruch im Zentrum.*)

Ali, gospodje, motite se. Socijalna demokracija, katera zastopa en del te mase, ki maršira za splošno in enako volilno pravico, in ki je pripravljena na vse žrtve, ni politično tako nezrela, kakor tista revna buržoazija po naših malih mestih, na katero napravijo take tirade še nekaj utisa. (Odobranje in ploskanje na galeriji. — *Beifall und Händeklatschen auf der Galerie.*)

To samo mimogredoč omenjam pri tej priliki in jaz bi se sploh poslovil od gospoda poslanca Luckmanna, ako on ne bi bil tekom svojega govora meni v obraz izustil neko sumničenje proti naši stranki, osobito proti moji osebi.

On je opetovano povdarjal «mit dem Brusttone der Überzeugung» in gospod poslanec Luckmann je ob-

darjen s precej globokim «brusttonom», da so gospodje na desnici Avstrijanci in se hotel s tem v nasprotstvo postaviti z menoj in katoliško-narodno stranko, ker sem jaz v prvem svojem govoru povdarjal, da treba v tej zbornici, v edini, kjer smo Slovenci v večini, delati slovensko, delati več, delati jugoslovansko politiko; in to politiko je gospod poslanec Luckmann spravljal v nasprotstvo z avstrijskim patriotizmom, in to je sumničenje. Gospoda moja, Hrvatje žive ravnoliko pod Habsburško dinastijo, kakor mi Slovenci, in ako hočemo s Hrvati skupno politiko delati in ako se hočemo združiti s Hrvati in zasnovati veliko jugoslovansko, slovensko-hrvatsko državo, je samo po sebi umevno in jasno, da si mislimo in želimo to državno telo le kot avstrijsko deželo pod Habsburško dinastijo. To je vendar znano. Ne vem, če je gospod poslanec Luckmann študiral vprašanje hrvatskega državnega prava. Če ga je, ne vem, kako daleč je prišel s svojimi študijami — mogoče, da je obstal tudi tako zadaj, kakor pri študiranju vprašanja glede splošne in enake volilne pravice. (Živahna veselost na levi in na galeriji. — *Lebhafte Heiterkeit links und auf der Galerie.*) Ali če ga je gospod poslanec Luckmann študiral, bi moral tudi vedeti, da to hrvatsko državno pravo ni mišljeno od nikogar drugače, kakor v okviru Habsburške monarhije, bi moral vedeti, da se hrvatsko državno pravo opira na državne akte, ki izhajajo ravno od Habsburške dinastije. (Pritrjevalni klici na galeriji. — *Zustimmungsrufe auf der Galerie.*)

Deželni glavar

(pozvoni — *das Glockenzeichen gebend*):

Prosim za mir na galeriji! Galerija se nima vtikati v debato!

Poslanec dr. Šusteršič

(nadaljuje — *fortfahrend*):

S tem se lahko poslavljam od častitega gospoda poslanca Luckmanna in bi samo še na to eno besedo rekel, ker je on meni podtikal, kakor da bi jaz bil v svojem govoru zahteval kake krivice onim gospodom, oziroma krivice Nemcem v deželi. Jaz v svojem govoru nisem drugega zahteval, nego da se Nemcem pravica v deželi prav po tistem merilu deli, kakor Slovencem, in da naj so torej Nemci primerno svojemu številu zastopani v zbornici in sem povdarjal, da jim gresta po njih številu kvečjemu dva mandata. Ta dva mandata, če jim po njihovem številu gresta, jim nihče ne bo odrekel.

Prehajam sedaj k gospodu poslancu grofu Barbo in povdarjam že naprej, da bom čisto kratek. Vodilna misel izvajanj gospoda grofa je bila pravzaprav podobna pglavitni vodilni misli današnjega govornika od ustavovernega veleposestva. Ta vodilna misel, ki se kakor rdeča nit vleče skozi vse govore teh gospodov na skrajni desnici, je: Privilegije imamo po ustavi nam zajamčene, in ker jih imamo, jih ne damo iz rok. Punktum.

Ja, gospoda moja, kaj hočem odgovarjati na tako argumentacijo? Na to je težko odgovarjati. Jaz, kot

uljuden človek, bi imel pravzaprav le en odgovor, podoban onemu, ki se rabi nasproti komu, ki v večji družbi kihne, to je: prosit, na zdravje, ali Bog pomagaj! (Živahna veselost na levi in na galeriji. — *Lebhafter Heiterkeit links und auf der Galerie.*)

Jaz bi častiti gospodi skrajne desnice predočil neko sliko, katera precej markantno označuje stališče, katero oni danes zavzemajo nasproti uvedbi splošne in enake volilne pravice:

Spomlad je — sredi planin. Doli globoko v dolini stoji en mož. Na levo in desno se dvigajo pečine, na katerih je še sneg, ki pa se taja in utrgava na levo in desno ter buči in gromi doli proti dolini. In ta mož drži v roki pergament, narejen, kakor vsak pergament, iz oslovske kože (Veselost na levi in na galeriji. — *Heiterkeit links und auf der Galerie.*), in na tem pergamentu je potrjen privilegij z lastnoročnim kraljevim podpisom, privilegij, ki se glasi, da ima ta mož, vsled njegovih velikih zaslug za kraljevski dvor, privilegij, da ga nobena melina ne sme zadeti, ampak da ga ima vsaka melina respektirati. (Veselost na levi in na galeriji. — *Heiterkeit links und auf der Galerie.*) In mož s to oslovsko kožo v roki stoji v dolini in vidi, kako se v višini utrga plaz, kako buči proti dolini in kako melina narašča, podira cele gozdove; ampak on se ne umakne, češ, saj jaz imam ja pravico v roki, kralj sam mi je dal privilegij, da se me plaz lotiti ne sme. Seveda, ko pride doli melina, pokrije tega moža z njegovo oslovsko kožo vred in vsega je konec. (Burna veselost, odobravanje in ploskanje na levi in na galeriji. — *Stürmische Heiterkeit, Beifall und Händeklatschen links und auf der Galerie.*)

Ja, gospoda moja, tako je danes, v današnjem momentu z elementarnim gibanjem ljudstva po splošni in enaki volilni pravici v Avstriji in osobito tudi v Kranjski deželi. Nič Vam ne bo pomagala oslovska koža, ki jo imate v rokah, melina narašča od dne do dne, od minute do minute, in strla Vas bo, Vas in Vaše privilegije! (Burno odobravanje in ploskanje na levi in na galeriji. — *Stürmischer Beifall und Händeklatschen links und auf der Galerie.* — Klic z galerije: — *Ruf von der Galerie: «Pa Vas!»*) — Škoda, da to ni poslanec, jaz bi mu potem lahko odgovoril. (Poslanec dr. Schweitzer: — *Abgeordneter Dr. Schweitzer: «Doli naj pride!»* — Veselost. — *Heiterkeit.*) Pa naj doli pride!

S tem, častita gospoda, se poslavljam od častitega ustavovernega veleposestva in prihajam k poglavitnima govornikoma narodno-napredne stranke.

Čudno je vedno dandanes in, rekel bi, nekaj užitek za političnega nasprotnika, poslušati najprej gospoda poslanca župana Hribarja in potem kmalu za njim njegovega intimnega prijatelja gospoda dr. Tavčarja. Gospod poslanec Hribar je dokazoval v potu svojega obraza, da je njegova stranka bila prva za splošno in enako volilno pravico, za njim pa vstane kolega in prijatelj njegov gospod dr. Tavčar in ta nam izjavlja tukaj slovesno, da njegova stranka ni nikdar principijelno sklenila, da stoji na stališču splošne in enake volilne pravice. (Smeh na levi. — *Gelächter links.*) Kdo od teh dveh gospodov ima prav, to naj med seboj opravita, jaz tega ne bom preiskoval.

Gospod poslanec dr. Tavčar in, kakor se mi je reklo, menda tudi gospod poslanec Hribar, česar pa ne vem natančno, ker nisem bil pri njegovem govoru navzoč, sta povdarjala, da sem jaz v petkovi seji zelo mirno in stvarno govoril, in oba gospoda predgovornika sta me zaradi tega hvalila. Prisrčno obžalujem, da ne morem vračati milo za drago, kar bi sila rad, kajti, gospoda moja, sumničenja in obrekovanja niso miren in stvaren argument, če se tudi prednašajo v mirnem tonu, in so povzeta iz tega ali onega «leibzurnala». Sicer bom pa na to še podrobnejše vsakemu častitemu gospodu govorniku posebej odgovarjal, — obžalujem le, da je debata vsled tega prišla na nižji nivo, kakor bi jej mi bili želeli.

Gospod poslanec župan Hribar se je spodtikal nad tem, da mi večkrat od naše strani povdarjamo besedo «ljudstvo», med tem ko se njemu beseda «narod» bolje dopade. Odkrito rečem, da se meni obe besedi dopadata in sicer najbolje v tem zmislu, da je naša dolžnost, celo ljudstvo, vse sloje ljudstva do zadnjega pastirja v planinski koči pridobiti za veliko narodno idejo. (Živahno odobravanje na levi in na galeriji. — *Lebhafter Beifall links und auf der Galerie.*) Kakor pa ljudstvo obsega vse stanovce, tako naj tudi politično močan narod obsega vse stanovce, ker le potem zamore močan in mogočen obstati v viharjih svetovnih gibanj, tembolj pa naj obsega vse stanovce majhen narod, kakor je narod slovenski. (Pritrjevanje na levi. — *Zustimmung links.*)

Ali obžalujem, da je gospod poslanec župan Hribar izrekel trditev, da so pri občinskih volitvah katoliškonarodni agitatorji kupovali glasove po 3 gld. Naj bi vendar... (Poslanec Hribar: — *Abgeordneter Hribar: «Pri državnoborskih!»*) — prosim, jaz nisem bil navzoč; reklo se mi je, da pri občinskih volitvah. Pri državnoborskih torej, dobro. Naj bi vendar gospod župan povedal, kdo je bil ta agitator, ki je glasove kupoval? (Poslanec Hribar: — *Abgeordneter Hribar: «Danes ne vem, ampak sodna preiskava je bila!»*) Dobro, sodna preiskava je bila, zakaj pa dotični ni bil kaznovan? Saj imamo zakon, ki kaznuje kupovanje glasov! (Poslanec Hribar: — *Abgeordneter Hribar: «Saj je bil kaznovan!»*) Ali glavna stvar je, da to res ni, vsaj meni ni nič znano, in jaz dobro vem in za to garantiram, da od katoliško-narodne stranke ni nobeden denarja dobil za kupovanje glasov.

Gospod župan naj nikari ne zameri, ampak mi vemo, mi smo izvedeli marsikatero stvari od agitatorjev njegove stranke, ali gospoda moja, jaz samo vprašam, ali spadajo take stvari v to debato, kjer razpravljamo zgodovinskovažno vprašanje o uvedbi splošne in enake volilne pravice? Če je kdo kaj zakrivil, naj se kaznuje, naj bo dotični od te ali one stranke. Menim pa, da je v momentu, ko obe narodni stranki skupno marširata za splošno in enako volilno pravico, silno neumestno tako očitavanje, da ne rečem: tako sumničenje, da naravnost ne rečem: tako obrekovanje.

Gospod poslanec župan Hribar je jako kratko reagiral na moj apel, da delajmo jugoslovansko politiko, in je le kratko zavrnil to jugoslovansko politiko na državni zbor.

Čudno vendar! Častiti gospod župan Hribar silno rad udari na jugoslovansko in vseslovensko struno v mestnem zboru Ljubljanskem, o državnem zboru je tudi za to, da naj se tira jugoslovanska politika, samo v deželnem zboru pa ne. Zakaj pa ravno v deželnem zboru ne? Od kodi pa to? Jaz menim in moje prepričanje je in prepričanje cele katoliško-narodne stranke je in, lahko rečem, tudi prepričanje ogromne večine slovenskega naroda v deželi je, da je ravno deželni zbor slovenske vojvodine Kranjske mesto, kjer se lahko delajo in, rekel bi, rešujejo deloma veliki jugoslovanski problemi. Deželni zbor Kranjski je edina postavodajna zbornica, kjer imamo mi Slovenci večino, in ravno tam naj ne delamo velike slovanske politike? Moram reči, da sem bil naravnost osupnjen nad temi besedami gospoda poslanca župana Hribarja. Ali seveda, vzrok je prozoren. Od jugoslovanske politike je kmalu prišel gospod poslanec Hribar na politično zvezo, katera veže njegovo stranko s častitim veleposestvom. (Poslanec Hribar: — Abgeordneter Hribar: «To je bajka!») Častiti gospod župan Hribar je v svojem govoru priznaval to politično zvezo, samo trdil je, da je nedolžne narave. Pa če je tako nedolžna, zakaj je ne objavite? Saj imate pismeni dokument o tej zvezi, objavite vendar pogoje Vaše zveze z ustavovernim veleposestvom, da bo potem javnost vedela soditi, ali je res tako nedolžna ali ne.

Skliceval se je gospod župan Ljubljanski v opravičevanje te zveze na gledališče. Naj mi on ne zameri, ali jaz menim, vsaj danes ni debata o gledališču in ne glede na naše stališče povdarjam le to, da je to vendar silno majhno vprašanje v primeri z velikim vprašanjem slovanske politike in jugoslovanske politike v tej visoki zbornici! In naj gospodu županu predočim besede nekega članka v listu, ki simpatizira z njim in z njegovo stranko, to je kamniški «Naš list». (Poslanec Hribar: — Abgeordneter Hribar: «Protestujemo, nismo v nobeni zvezi z njim!») Ta list vendar simpatizira z Vašo stranko (Poslanec Hribar: — Abgeordneter Hribar: «Protestiramo!») in nas napada, ali naj si bode kakor hoče, na vsak način so besede ne glede na to, kdo jih je izustil, resnične, ko pravi (bere — lieft):

«Mi pa za ceno narodnega izdajstva gledišča niti nečemo. Ali nosi slovenska zemlja Slovenca, ki bi zadnjega stavka ne hotel podpisati?»

Gospod poslanec župan Hribar je silno veliko govoril o vmešavanju vladnih organov v volitve. Mi katoliško-narodna stranka — to bodi enkrat za vselej povedano — mi smo za poseben zakon, ki naj ustvari kar najmočnejše garancije za popolno svobodo volitev, ali mi se ne smemo omejevati, kakor stori to častiti gospod župan Ljubljanski, samo na vladne organe, kajti v volitve se včasih jako ilegitimno in jako čudno vmešavajo tudi drugi javni organi, na primer vzemimo slavni mestni magistrat v Ljubljani. (Poslanec Hribar: — Abgeordneter Hribar: «Sem tudi proti temu!») Ali prosim, ostanimo en trenutek pri tem. Pri zadnjih državnozborskih volitvah, ko je mestni magistrat imel glasovnice razdeljevati, je izdaval volilcem glasovnice, v katere je bilo že vpisano ime dra Ivana Tavčarja,

kandidata Vaše stranke. (Poslanec Hribar: — Abgeordneter Hribar: «Jaz nisem tega storil nikdar! Magistrat nikdar!») Prosim, jaz sem imel glasovnice v roki in sem se tudi pritožil na vlado, in potem ste morali nove glasovnice dostavljati.

Potem, gospoda moja, tudi dobro vem o vmešavanju, ker se sedaj toliko govori o vmešavanju v volitve, dobro vem o vmešavanju deželnega odbora v ravnostno državnozborsko volitev. Jaz dobro vem, da so se uradniki deželnega odbora silili skupaj z nekim višjim uradnikom deželnega odbora marširati, ki je poprej vsakemu dal izpolnjeno, na ime dr. Tavčarja se glasečo glasovnico, tako da ja nihče ni mogel več spremeniti svojega glasu.

Torej to so bile tudi stvari, ker toliko govorite o volilni svobodi, to so stvari, glede katerih je treba napraviti red, in zato pravim, da sem, da smo cela naša stranka za zakon za obrambo svobodne volitve in tak zakon bode osobito potreben, ko se uvede splošna in enaka volilna pravica, da se zajamči svoboda volitve delavca napram delodajalcu. To bode najvažnejše in deset- in stokrat večjega pomena, kakor tisti glasoviti Kanzelparagraf, na katerem toliko jahate.

Gospoda moja, v cerkev se nikdo ne sili, v cerkev gre lahko vsak človek, če hoče. Vse drugače je pa delavec, ki mora za svoj vsakdanji kruh delati, ki mora iti k delodajalcu, ako neče stradati in sebe z rodbino vred poginu izročiti. Ta je popolnoma odvisen v gotovi meri od delodajalca in tukaj je treba najmočnejše obrambe volilne svobode. (Pritrjevanje na levi. — Zustimmung links.)

Gospoda moja, v Ljubljani živi mož, ki je eden prvih industrijalcev naše dežele. Ta mož, kadar so volitve za državni zbor, svojim delavcem, ki volijo v splošni skupini, reče: Jutri so volitve, ima vsak toliko pristo, da svojo državljansko dolžnost in pravico izvrši; volite vsak po svojem prepričanju! In ta mož, ponosni smo na to, je v naših vrstah, ali žalibog, ni vsakdo tak! In šli so njegovi delavci in volili pristo, deloma krščansko-socijalnega, deloma socialno-demokratskega kandidata, nikomur ni bilo predpisano, kako naj voli, in take razmere bi mi radi videli, da postanejo splošne, po zakonu zajemčene.

Naš program je, zaltevatii zakon, ki prisili vsakega delodajalca, da se vede tako, kakor se prostovoljno vede ta katoliško-narodni mož, in da pusti delavca voliti po svojem prepričanju in po svoji vesti.

In sedaj, gospoda moja, prihajam k takozvani zlorabi vere in cerkve. Jaz se ne bom poseben dolgo s tem pečal. Čudno je, gospoda moja, da o zlorabi cerkve govore vedno le tisti, ki gredo najmanj v cerkev, ali nikdar ne tisti, ki smatrajo kot svojo dolžnost, v cerkev hoditi. Povdarjal sem že, kako nezmislno, kako smešno je, s svobodomiselnega stališča govoriti o zlorabi cerkve, ker nihče ni prisiljen hoditi v cerkev. Kakor hitro bi država koga silila, da mora v cerkev hoditi, potem priznam, potem bi bil logičen morda tudi kancelparagraf. Dokler ima pa vsak popolno svobodo, hoditi v cerkev ali pa v oštarijo, poslušati duhovnika ali pa ga ne poslušati, kakor mu velewa vest, prepričanje, toliko časa je iz stališča svobode in svobodomiselnosti

nonsens in direktna neumnost, kancelparagraf zahtevati. (Pritrjevanje na levi. — Zustimmung links.) In vprašam Vas, kdo zlorabi vero? Nikdo drugi, nego izključno le Vaša stranka zlorablja vero (Poslanec Hribar: — Abgeordneter Hribar: «To je nekaj novega!» — ne rečem: vsak član Vaše stranke, ampak kolikor toliko moram stranko presojati po njenih javnih pojavih in njenih glasilih. Dan na dan samo hujskanje ljudstva proti duhovščini, proti cerkvi, proti veri, proti dogmam — «proč od Rima!» se upije, «farji so sami požeruhi!» . . . (glas z leve galerije: — Stimme von der linken Galerie: «Saj so res!» — Protiklici in velik ropot na obeh galerijah. — Gegenrufe und großer Lärm auf beiden Galerien.)

Deželni glavar

(zvoni — die Glocke schwingend):

Prosim za mir na galeriji! Če ne bo miru, bom dal galerijo izprazniti. Tukaj imajo samo poslanci govoriti. (Poslanec dr. Žitnik udarjaje ob mizo: — Abgeordneter Dr. Žitnik auf den Tisch einschlagend: «Kdo je to, ki je to zaklical? Naj ima pogum, svoje ime povedati! Naj ta človek pove svoje ime, bomo pred sodnijo govorili!» — Poslanec dr. Krek: — Abgeordneter Dr. Kref: «Baraba!» — Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Kdo je ta baraba? Take barabe ste Vi vzgojili!» — Ropot na galerijah narašča. — Wachsender Lärm auf den Galerien. — Deželni glavar zvoni. — Der Landeshauptmann schwingt die Glocke. — Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Tak lump pride v deželni zbor! Tak baraba! [proti središču: — gegen das Zentrum gewendet:] To je sad Vaše vzgoje! Sram Vas bodi!»)

Deželni glavar

(neprestano zvoneč — unausgesetzt die Glocke schwingend):

Prosim za mir!

Poslanec dr. Šusteršič:

To so sadovi Vaše vzgoje in potem, ko ste vzgojili take lopove, potem bodete cerkvi branili, da se ona brani!? (Levica ploska. — Die Linke applaudiert. — Burni medklici in velikanski ropot na galerijah: — Stürmische Zwischenrufe und ungeheurer Lärm auf den Galerien. — Poslanci z leve zapuste sedeže in kličejo proti središču: — Die Abgeordneten der Linken verlassen die Sitze und rufen gegen das Zentrum gewendet: «Vi ste hoteli take škandale pri debati o splošni in enaki volilni pravici!» «Sram Vas bodi!» «Izdajalci!» — Tumult v zbornici in na galerijah, potem burno klicanje na galerijah: «Živela splošna in enaka volilna pravica!» in gromovito ploskanje. — Tumult im Hause und auf den Galerien, dann stürmische Rufe: «Živela splošna in enaka volilna pravica!» und donnernder Applaus.)

Deželni glavar:

Po takem prizoru sem primoran zaukazati, da se galerija izprazni. (Poslanec dr. Tavčar: — Abgeordneter Dr. Tavčar: «Vse galerije se morajo izprazniti!»)

Prekinem sejo.

(Seja prestane ob 12. uri opoldne in se nadaljuje ob 12. uri 15 minut popoldne. — Die Sitzung wird um 12 Uhr Mittag unterbrochen und um 12 Uhr 15 Minuten Nachmittags wieder aufgenommen. — Med prestantkom se nadaljujejo na galerijah, ki se šele počasi izpraznejo, viharne demonstracije za splošno in enako volilno pravico. — Während der Unterbrechung werden auf den Galerien die erst nach und nach leer werden, die Demonstrationen für das allgemeine und gleiche Wahlrecht in stürmischer Weise fortgesetzt.)

Deželni glavar

(pozvoni — das Glockenzeichen gebend):

Seja se nadaljuje. Gospod poslanec dr. Šusteršič ima besedo za nadaljevanje svojega govora.

Poslanec dr. Šusteršič:

Visoka zbornica! Prizor, ki se je ravnokar vršil na galerijah, je znamenje, kakošne sadove je rodila ta zloraba vere in cerkve, ki je izhajala od Vas, gospoda moja. Podoba te na obe strani demonstrujoče galerije to je podoba razdvojenega naroda, katerega se vesele ti gospodje na skrajni desnici, katerega so si želeli in na katerega so računili pri tej debati. Toda gospoda moja, rekel sem, da cerkvi hočete prepovedati, braniti se, in to je bistvo Vašega stališča. Zasnovana je Vaša politična struja na nič drugega nego na hujskanje proti veri, proti duhovščini, proti hierarhiji, Vaše glasilo imenovalo je papeža Leona XIII. izvržek človeštva in cela Vaša struja je edino le na versko gonjo zasnovana, in cerkvi hočete prepovedati, da se brani. Veseli me, da so ti gospodje na skrajni desnici vrgli krinko proč in da so nam povedali, da so tudi za kancelparagraf, torej da so radikalnejši in so oblekli bolj rdeče hlače še, kot francoski Jakobinci, kajti najbolj demokratična država, Francija, ne pozna kancelparagrafa. Ali ti gospodje veleposestniki, ki nočejo niti košček svojega neumnega privilegija odstopiti, — v boju, v gonji proti veri in cerkvi so radikalnejši, kakor francoski Jakobinci. Gospoda moja, ta dan je zame važnejši, kakor vsi dnevi dosedanjega političnega mojega življenja. Plačali bodete to, gospodje na skrajni desnici in sicer drago plačali, to Vam danes obljubujem. Vi živite na svojih gradovih med kmeti in vsak dan imate s kmeti opraviti, in mi bomo tem kmetom povedali, kaj ste danes tukaj govorili in da se niste ženi-rali tudi frigične čepice natakiniti na Vaše grofovske in baronske glave, in to bodete plačali.

Deželni glavar:

Prosim gospoda govornika, da se pomiri! Taka pretenja niso dopustna.

Poslanec dr. Šusteršič

(nadaljuje — fortfahrend):

To so gospodje storili in zato bodo dobili plačilo — seveda v postavnih mejah, to je samo po sebi umevno, ampak to plačilo bo izdatno.

Gospoda moja, seveda, verjamem Vam, da potrebujete Vi takega izjemnega zakona proti veri in cerkvi. Vam je potreben, da bi se cerkev braniti ne mogla, saj to potrebo čutite v sebi, ker gre pač nazaj z Vašo stranko in Vašim stremljenjem. Bojite se duševne in moralne sile katoliške cerkve, ta Vam je na poti. Te se bojite in zato jo Vi hočete dati v spone, ali gospoda moja, nikari ne mislite, da se moralne, duševne sile pustijo v spone ukleniti, vstvarite mučenikov, kolikor hočete, ali duševna sila je nepremagljiva, močnejša nego vsa tista sredstva, s katerimi jo hočete uničiti. Seveda liberalizem v naši deželi gre nazaj in Vi gospodje stojite na silno — kako bi rekel — zastarelem liberalnem stališču, na stališču, katero so druge liberalne stranke že davno zapustile, Jaz, mi tukaj, katoliško-narodna stranka, mi ne želimo čisto nič drugega, in to je naš ideal — svobodo za cerkev, za njeno gibanje, da zamore svobodno med ljudstvom izvrševati svoje vzvišeno zvanje. In ako se mi imenujemo katoliško-narodna stranka, ako smo postavili konfesijonelo ime na čelo naše stranke, ste krivi samo Vi. Ker je Vaša struja taka, kakor sem prej rekel, ker je zasnovana na gonjo proti veri in cerkvi, smo morali mi kot prava stranka slovenskega ljudstva, ki je v svoji ogromni večini vsikdar zvesto ostalo na čelom katoliške vere, vzeti v svoj program obrambo te prve svetinje slovenskega naroda, zato smo to vzeli v svoj program in tudi v svoje ime. Od Vas, gospoda moja, je odvisno, da opustite to nespametno, slovenskemu narodu le kvarljivo in tudi Vaši stranki kvarljivo gonjo proti duhovščini, veri in cerkvi, potem nam konfesijonalnega boja ne bo v deželi več treba in potem se razmere bistveno spremenijo. Če pa gospodje tukaj govorite o modusu vivendi na eni strani, na drugi strani pa vstrajate na označenem stališču verske gonje, potem gospodje varate se in jaz Vam povem, do modusa vivendi ne bo prišlo, ampak bojim se, gospoda moja, da bo potem enkrat prišel moment, ko bodo izpraznjene ne le galerije v tej zbornici od slovenskega deželnega glavarja, ampak ko bo velika galerija slovenskega naroda izpraznjena po tujcu, po tujem gospodarju naših domačih tal. (Klici na levi: — Rufe litš: «Tako je!»)

Gospod župan Hribar je povdarjal v svojem govoru, da se analfabeti ne smejo izključiti od splošne in enake volilne pravice. V tem pogledu soglašam z njim, tudi osobito še iz nadaljnega razloga, ker analfabeti že danes volilno pravico imajo. Če je analfabet veleposestnik, ima celo privilegirano volilno pravico. (Živahna veselost na levi. — Lebhaſte Heiterfeit litš.) Razun tega volijo v splošni kuriji vsi, ali znajo brati in pisati ali ne. Vsled tega bi bila to čudna volilna reforma in rešitev državnega problema avstrijskega, ako bi se v dozdevnem svobodnem duhu zasnovana volilna preosnova napravila tako, da bi se velikemu

delu sedanjih volilcev vzela volilna pravica. Država pa naj skrbi za to, da bo šolstvo zadosti razvito, država, ki je šolsko gospodarstvo vzela popolnoma v svoje krepnje, ona naj ne vala vsa bremena na revne dežele, ampak naj izvršuje tudi velike dolžnosti poleg velikanskih pravic, katere si je prilastila.

S tem se poslavljam od gospoda poslanca župana Hribarja in prehajam na gospoda poslanca dr. Tavčarja.

Gospod poslanec dr. Tavčar naj mi nikari ne zameri, ampak zdi se mi, da mu v zadnjem času Sora še bolj diši, kakor šampanjec. (Veselost na levi. — Heiterfeit litš. — Poslanec dr. Tavčar: — Abgeordneter Dr. Tavčar: «Ali ste mi ga Vi že kaj plačali?») Prosim, Vi meni tudi ne, torej sva kvit. Če ste razžaljeni, prosim, gospod dr. Tavčar, vzamem šampanjca nazaj in Vam pustim samo še Soro. (Živahna veselost na levi. — Lebhaſte Heiterfeit litš.) Torej sedaj sem šampanjca nazaj vzela, ampak ker je gospod poslanec dr. Tavčar in, če se ne motim, tudi gospod poslanec Hribar omenjal Sorško afero — stvar sicer absolutno nič ne spada v debato o splošni in enaki volilni pravici, naj se dovolita tudi meni o njej dve besedi. Gospodom, ki se tako ogrevajo za osebo gospoda župnika Berceta, tem gospodom svetujem, naj se informujejo pri svojih lastnih somišljenikih v Boštanju, pa bodo zadosti izvedeli. In druga misel, kateri hočem v imenu katoliško-narodne stranke dati duška, je ta: Ljudstvo, ki se je pustilo k silovitostim zapeljati, pravim zapeljati, to ljudstvo se nam smili in izjavljam že danes, če bodo vsled teh silovitosti zapeljanci obsojeni, da bomo mi katoliško-narodni poslanci kar bo mogoče storili, da se pomiloste, ker žalibog pri takih stvareh se pravi krivci previdno poskrijejo. (Poslanec dr. Tavčar: — Abgeordneter Dr. Tavčar: «Magajna!»)

Gospod poslanec dr. Tavčar je poleg o Sori govoril tudi o splošni in enaki volilni pravici in je v svojem govoru izjavil čudne besede, da se njemu zdi, kakor da bi nam žal bilo, da je narodno-napredna stranka tak predlog vložila. Če sem te besede prav razumel, potem iz njih sklepam, da sem se motil, ko sem mislil, da je narodno-napredna stranka iz prepričanja stopila na stališče splošne in enake volilne pravice, temveč ta stavek gospoda poslanca dr. Tavčarja mi naravnost usiljuje misel, da so ti gospodje vložili svoj predlog izključno le iz taktičnih nagibov, da si pomagajo iz trenutne zadrege, v katero so zašli, in da bi od vetra, ki danes po celi državi tako ostro veje za splošno in enako volilno pravico, da bi nekoliko tega vetrčka vjeli tudi v svoj klobuček, ki pa ima preveliko luknjo, tako da se jim bo to težko posrečilo.

Gospod poslanec dr. Tavčar pravi dalje, da je splošna in enaka volilna pravica izgubila svojo agitatorično silo. Jaz mislim, da se agitatorična sila sodi po učinku, ampak jaz tudi mislim, da večjega učinka nismo videli, nego spreobrnjenje gospoda dr. Tavčarja tekom treh tednov. (Poslanec dr. Tavčar: — Abgeordneter Dr. Tavčar: «Se nisem spremenil!»)

Gospod poslanec dr. Tavčar je tudi v svojem govoru, utemeljujoč kancelparagraf, navajal, da to čudno upliva, če eden kakemu kmetu ali komurkoli reče, da bi utegnil priti v ta ali oni položaj na onem svetu, če bi ne volil dr. Šusteršiča. Gospod poslanec dr. Tavčar je pa pozabil povedati, kdo je kaj takega rekel, in ker ne ve tega povedati, zato je to sumničenje in nič drugega. Šveda je to jako komično, če se komu reče, da bo prišel v slab položaj na onem svetu, če bi ne volil Šusteršiča, ravnotako, kakor bi bilo smešno, če bi komu rekel: ako boš dr. Tavčarja volil, boš v nebesa prišel. (Veselost na levi. — *Heiterfeit lmfš.*) Če bi kdo kaj takega govoril, jaz to najostreje obsodim, ker je to velika bedarija. Vsak bo po svoji vesti odgovor dajal in gospodje premalo uvažujejo bistvo, oziroma so se preveč odtujili od pravega bistva krščanske vere, ker tega ne vidite, da je le en gospodar čez versko prepričanje vsakega posameznega človeka, za vsako posamezno osebo, in to je njegova lastna vest. (Klici na levi: — *Rufe lmfš: «Tako je!»*)

Potem je gospod poslanec dr. Tavčar tudi omenil in nam nekako očital, čemu da obštruiramo samo tukaj za splošno in enako volilno pravico in čemu ne obštruiramo v državnem zboru za isto volilno pravico. Mi obštruiramo tam, kjer imamo zadostno moč, da svojo obstrukcijo uspešno vodimo, v deželnem zboru jo imamo, v državnem zboru je nimamo. Ako bi se v državnem zboru bila dala dobiti zadosti močna obstrukcionistična stranka, ki bi bila rekla: Toliko časa obštruiramo državni zbor, da ga prisilimo, da sklene uvedbo splošne in enake volilne pravice — mi bi bili gotovo zraven, gospod dr. Tavčar pa gotovo ne. (Poslanec dr. Tavčar: — *Abgeordneter Dr. Tavčar: «Gotovo ne!»*) Saj se je še češki obstrukciji proti Körberju izogibal in je rekel, da se ne strinja z njo.

Torej taka očitanja nimajo čisto nič temelja in dandanes tako govoriti, ko se je Gautscheva vlada izrekla za volilno reformo, ko centralna vlada hoče predložiti v državnem zboru volilno reformo — danes naj bi mi obstrukcijo začeli?! Tega gospod poslanec dr. Tavčar sam resno ne misli. Res pa je sicer, da takrat tudi dotični vladni komunike še ni bil znan, ko je te svoje besede spregovoril.

Razumem popolnoma položaj gospoda poslanca dr. Tavčarja, ki je zelo skrben za svojo stranko, kako se bo njegovi stranki godilo pod gospodarstvom splošne in enake volilne pravice. Vsak človek ima končno pravico, biti do gotove meje tudi v političnem življenju egoist. Ali gospoda moja, ako pa gospod poslanec dr. Tavčar interes svoje stranke zamenjava z interesom meščanstva po naših mestih in trgih, potem je pa to bistvena pomota. Meščanstvo bi pod gospodstvom splošne in enake volilne pravice na političnem ugledu le pridobilo. Vprašam: Ali je meščanstvo kje kaj izgubilo na političnem ugledu, koder je splošna in enaka volilna pravica vpeljana? Pokažite mi deželo, kjer bi se bilo to zgodilo! (Poslanec dr. Tavčar: — *Abgeordneter Dr. Tavčar: «Na Francoskem!»*) — Jaz trdim ravno nasprotno. Današnji mestni privilegij v volilnem redu je ravno v največjo škodo meščanstvu, ker meščanstvo se vsled tega ne peča z velikimi

političnimi vprašanji, se drži izolirano v svojih mestih, se odteguje občevanju s kmetom v okolici, se ne briga za delavce in njegove pravice, ker se čuti sigurno v srečni posesti svojega volilnega privilegija. Temu pa je posledica razpor med meščanstvom in med kmetom, ki meščanstvu ni v korist in kmetu tudi ne, in to pa ima tudi posledico: neko politično, duševno — oprostite izraz — lenobo. V tistem hipu, ko je splošna in enaka volilna pravica vpeljana, ko mora mešan korakati s kmetom, ko mora z delavcem vred stopiti na volišče, v tem hipu se bo meščanstvo začelo politično bolj zavedati, se bo začelo s političnimi vprašanji pečati in gledati ne samo na zvonik domače cerkve in se svojega interesa samo toliko zavedati, kakor daleč pada senca tega zvonika, ampak pečalo se bo ravnotako z velikimi političnimi vprašanji, kakor tam, kjer je že uveljavljena splošna in enaka volilna pravica, uvaževalo bo interes kmeta, delavca, celega ljudstva, in bo gledalo, da svoj interes spravi v soglasje s kmetскими interesi — vsaj so tudi v resnici v soglasju, — in vsled svojega boljšega premoženjskega položaja in vsled svoje večje politične agilnosti bo meščanstvo v stanu si pridobiti večji politični ugled in večjo moč, kakor jo ima danes; ampak to je gotovo: Tista politična struja, ki je zasnovana na politično lenobo, tista struja bo med meščanstvom izginila, to je istina, in za to strujo je gospodu poslancu dr. Tavčarju, ne pa za meščanstvo. Samo po sebi pa je umevno, gospoda moja, da je naša stranka, ki je kot ljudska stranka pravična vsem stanovom, vneta za skrutinij po listah in za proporc. Potom proporcionalne volitve pride tudi vsaka manjšina na dan in do veljave. (Poslanec dr. Tavčar: — *Abgeordneter Dr. Tavčar: «To je nekej novega, tega še nisem vedel!»*) Saj bodete, gospod dr. Tavčar, imeli pozneje priliko govoriti, vsaj se po našem opravljeniku vsak sme dvakrat oglasiti v debati.

Gospoda moja, naj spregovorim še eno besedo k kancelparagrafu, kateremu je gospod poslanec dr. Tavčar posebno udan, in naj mu glede na to, kar sem že povedal, predočim besede liberalnega poslanca dr. Lecherja, ki je gotovo eden najinteligentnejših, če ne najinteligentnejši zastopnik liberalne misli v državnem zboru. V svojem govoru, ki ga je imel dne 6. oktobra 1905 v poslanski zbornici, je spregovoril te-le tehtne besede (bere — čisti):

«Meiner Ansicht nach hat der Fortschritt von Bildung und Aufklärung mit der geschmacklosen Pfaffenfresserei ebenjowenig zu tun, wie mit dem Pseudoliberalismus.»

Tem besedam liberalnega poslanca nimam nič več pristaviti. (Odobranje ne levi. — *Beifall lmfš.*)

Gospod poslanec dr. Tavčar rimo to napako, da je popolnoma vkljen v strankarsko šablono in da mu ni mogoče iz te šablone ven. On vedno le računa, kaj bo z mojo stranko, v koliko ima moja stranka korist, ne vpraša pa že več let ne po tem, kakošno korist bo imel narod slovenski, katerega zastopamo vsi. Priznavam vsaki stranki, naj si bo katoliško-narodnega ali narodno-naprednega mišljenja, da ima pravico do egoizma in da iz tega izvaja svoje stališče do gotove meje. Ali gospoda moja, pridejo pa momenti,

zgodovinski momenti, kakor je današnji, ko se gre za vse veliko večje reči, kakor pa je egoistična korist te ali one stranke. Pridejo momenti, ko je treba skrbeti za skupno hišo, v kateri vsi prebivamo, če smo si tudi še tako sovražni v političnem oziru. Pridejo tisti momenti, v katerih mora patrijotizem nadvladati strankarski egoizem in ko mora rodoljubje narekovati vsaki stranki storiti to in nič drugega, kar je ljudstvu, kar je narodu v trajno korist, v trajni dobiček, v trajni napredek, in jaz mislim, gospoda moja, da se nahajamo danes v takem zgodovinskem trenutku in jaz mislim in sem uverjen, da bo splošna in enaka volilna pravica našemu slovenskemu ljudstvu, našemu slovenskemu narodu dala veliko večjo politično moč, kakor jo danes ima, in to in edino le to je odločilno v takem trenutku.

Prihajam k sklepu svojih izvajanj, gospoda moja, o katerih le obžalujem, da so bila tako burno prekinjena. Jaz bi le še dve besedi rekel častiti večini te visoke zbornice. Ena teh besed je: Gospoda, Vi ne poznate še danes katoliško-narodne stranke, naše stranke, in druga beseda je, da še danes ne razumete našega demokratičnega razvoja. Gospoda moja, Vi ne poznate naše stranke, ali pa je nečete poznati, ker sicer bi ne klicali duhov zamrlih konservativcev. Izjavljam slovesno kot načelnik katoliško-narodne stranke, ne samo kot načelnik kluba katoliško-narodnih poslancev, ampak kot na shodu zaupnikov izvoljeni načelnik stranke, in sprejmite to izjavo na znanje, da naša stranka ni konservativna, temveč je radikalno-demokratična, pa ne le radikalno-demokratična, ampak tudi krščansko-demokratična. Naš cerkveni nadpastir je, gospoda moja, gotovo z nami bolj zadovoljen, kakor z Vami — to bodele ja razumeli, ampak kar Vi trdite, da nam ukazuje v političnem življenju, to zopet izjavljam v imenu cele stranke, da to res ni. Eden duhovskih predgovornikov je že povdarjal in Vam razložil razmerje, v katerem je on kot duhovnik in kot politik napram škofu. Jaz pa kot katoliški lajik Vam rečem, da se klanjam našemu cerkvenemu nadpastirju v vsaki cerkveni zadevi, in upam, da bo tako ostalo celo moje življenje, če bi pa on hotel poseči vmes in zaukazati mi karkoli o politični taktiki, povem Vam tukaj javno, da ga ne ubogam in da ga katoliško-narodna stranka ubogala ne bo, ker je demokratična, na demokratični podlagi zasnovana. (Smeh v središču. — *Gelächter im Zentrum.*) Saj pravim, da ne poznate naše stranke, zato se mi zdi Vaš smeh — oprostite — silno neumen. (Klici na levi: — *Rufe links: «Dobro, dobro!»*)

Katoliško-narodna stranka je stranka, ki ima svoje organe in ti organi sami odločujejo in nikdo drugi. Mi imamo kot najvišji organ shod zaupnikov in kmalu, gospoda moja, videli bodele množice v Ljubljano prihajati, množice naših poštenih mož in bodele lahko čuli njihov glas in kar bodo oni v Ljubljani povedali, in to je naš najvišji organ. Razun tega imamo mi osrednji odbor, ki obstoji iz od zaupnikov katoliško-narodne stranke izvoljenih članov in razun tega iz deželnih in državnih poslancev, in potem imamo še vodstvo stranke, ki obstoji iz državnih in deželnih poslancev in razun tega iz od zaupnikov izvoljenih članov. To so edini faktorji, ki odločujejo v naši stranki,

edini faktorji, ki odločujejo o programu naše stranke, o imenu, firmi in taktiki, in nihče drug in mi smo imeli priliko — ni ravno tako dolgo tega — na jako važnem mestu povedati, da obžalujemo, ampak ne sprejmemo glede politične taktike nobenege ukaza od višjega pastirja.

Torej toliko glede naše stranke

Potem pa, gospoda moja, pravim, Vi ne razumete našega boja za demokratično preosnovo države in dežele. Vi mislite še vedno — vsaj sklepam to iz vsega Vašega obnašanja —, da se gre za malo parlamentarno prasko in drugega nič. Ali temu ni tako. Tukaj se gre za veliki politični boj od nas začet z resnim premislekom, za veliki politični boj, ki bo odločeval morebiti za stoletja, ali vsaj skozi stoletja zapustil svoje sledove v deželi med našim narodom in v državi. Ja, gospoda moja, jaz bi najbolje primerjal našo strujo in Vašo strujo — in tukaj Vas vzamem skupaj, večino cele visoke zbornice — tako:

Mi, gospoda moja, čutimo jutranjo sapo, — ja, ja gospod dr. Tavčar — mi smo zgodaj vstali in mi se veselimo te jutranje sape in smo korajžni in pogumni smo, pripravljeni za vsak boj, za vsako žrtev. (Poslanec dr. Tavčar: — *Abgeordneter Dr. Tavčar: «Za vsak pretep!»*) Vi pa tudi čutite to sapico, pa še v postelji ležite in Vam je neprijetna in se boječe in skrbno pokrivete z odejo, da bi Vas ta jutranja sapa ne premrazila. Vas tudi jutranja zarja ženira, ki vstaja, in obračate se proti steni, da bi še malo naprej spali. (Poslanec dr. Tavčar: — *Abgeordneter Dr. Tavčar: «Kaj smo Vam pa potem tako na poti? Pa nas pustite spati!»* — *Veselost. — Heiterfeit.*) Vi imate še vedno prejšnji večer v mislih, prejšnji večer, ko ste sedeli pri banketu, ko je bila miza samo za Vas pokrita, ne pa za slovensko ljudstvo. (Poslanec dr. Tavčar: — *Abgeordneter Dr. Tavčar: «Šampanjec!»*.) Tega se spominjate in Vi bi radi, da bi se nadaljevala ta pojedina in da bi se ponavljala drugič, tretjič... Mi pa smo zunaj v Božji naravi, se veselimo jutranje sape, jutranje zarje... Žari se, kmalu bo dan in solnce bo vstajalo za slovenski narod, za slovensko ljudstvo, za celo državo, in pošiljalo svoje gorke žarke v srce vsakega tudi najrevnejšega moža in vse se bo veselilo in mi se bomo veselili z njimi in smo uverjeni, da bodo prišli dnevi močnejše Avstrije, kakor so danes, in pa srečnejših avstrijskih narodov, kakor so danes, in s tem sklepam. (Burno odobravanje in ploskanje na levi. — *Stürmischer Beifall und Händeflatzen links.*)

Deželni glavar:

Besedo ima gospod predlagatelj Hribar.

Poslanec Hribar:

Visoka zbornica! Jaz sem po dogodkih prvega dneva pričakoval, da se bode debata o tako važnem predmetu, ki se sedaj razpravlja in ki je bil v poslednjih dveh sejah visokega deželnega zbora v razpravi, izvršila brez vsakega intermezza. Žalibog se to ni zgodilo; žalibog, pravim, in sicer zaradi tega, ker je

vprašanje, o katerem se razpravlja, neizmerno velike važnosti in ker sta se v tej visoki zbornici končno po dolgotrajni obstrukciji vendar našli obe slovenski stranki na istem poprišču. Jaz pravim, da je vprašanje neizmerno velike važnosti in moram pri tej priliki takoj jemati v zaščito predlog naše stranke. Več gospodov govornikov z leve strani te visoke zbornice je v svojih govorih protestovalo proti temu, da bi se katerokoli sumničenje izreklo in nekateri gospodje so navajali iz mojega in govorov drugih gospodov govornikov iz sredine in desne strani visoke zbornice izreke, katere so označevali naravnost za sumničenja. Čudno torej in še bolj kot čudno se mi zdi, da je po vsem tem častiti voditelj katoliško-narodne stranke, gospod poslanec dr. Šusteršič, v ravnokar končanem svojem govoru tudi izrekel tako sumničenje, in sicer sumničenje, katero moram v imenu svojem in svojih tovarišev kar najodločnejše zavrniti. On je namreč dejal, da je narodno-napredna stranka stavila svoj predlog samo iz taktičnih nagibov. (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Iz dr. Tavčarjevih besed sem to moral sklepati!») Če to ni sumničenje, potem ne vem, kaj bi se moglo označiti kot sumničenje. Iz besed gospoda tovariša dr. Tavčarja tega gotovo ni mogel sklepati, ker on kaj takega naravnost izrekel ni, temveč je dejal, da je sedaj prišel tisti čas, ko se more tudi naša stranka zavzeti z upanjem na uspeh za volilno preosnovo, in, gospoda moja, če smo stavili predlog za uvedbo splošne in jednake volilne pravice za državni zbor, ne igramo nikake komedije tukaj, ampak zgodilo se je to zaradi tega, ker želimo, da se splošna in jednaka volilna pravica v naši državi tudi res uveljavi. Jaz sem ob utemeljevanju tega nujnega predloga tudi povedal razloge, zakaj sem za to in tudi tovariš gospod dr. Tavčar je deloma govoril o teh razlogih. V naši državi, dasi je nje prebivalstvo po veliki večini slovansko, vendar niso tako zastopani Slovani, kakor bi morali zastopani biti po svojem številu, in če že noben drug razlog, če bi tudi res bilo, da v naši državi socialno-demokratska načela niso merodajna, moral bi jedino ta razlog nas pripeljati do tega, da se za splošno in enako volilno pravico (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «To smo vedno rekli!») izrečemo in smo se tudi izrekli zanjo. Jaz mislim, da ne more v tej (levi — linken) častiti stranki nobenega biti, ki bi komurkoli izmed nas na jedno ali drugo stran mogel očitati, da nismo dobri narodnjaki, da nismo dobri Slovenci. Naši dnevni organi, naša žurnalistika lahko jeden drugemu očita, kar hoče; toda kdor je odkritosrčen politik in kdor kot odkritosrčen politik presoja delovanje bodisi ene ali druge stranke, mora priznati, da vsi narodno čutimo in da nobeden izmed nas še ni zatajil svojega narodnega čutenja. Ako se je morda v kakem listu jednemu ali drugemu kaj takega očitalo, zgodilo se je to le iz taktičnih nagibov, katere je časnikarstvo kot tako moglo smatrati za uspešne; v resni politični debati pa taka očitavanja ne morejo nikdar priti do veljave.

Vendar, gospoda moja, častiti gospod poslanec dr. Šusteršič, očitajoč mi, da sem v opreki s svojim delovanjem v občinskem svetu ljubljanskem, ker sem

se tukaj oglasil proti njegovim izvajanjem glede jugoslovanske politike, menim, da ni na pravej poti. Meni se ne more očitati, da ne bi bil vedno nastopal za zdravo, za slovansko politiko v tej državi, ali, gospoda moja, treba se je pri tem vprašati, kje je pravi kraj za to, kedaj je pravi čas za to in kako politiko nam je mogoče uspešno izvrševati. Pri tej priliki moram naglašati, da so že pred leti od naše strani — od strani častitega gospoda tovariša dr. Tavčarja, pa tudi od moje strani na primer v letih od 1889. do 1893. izzvale bile v tej visoki zbornici politične debate, v katerih smo se vedno odločno postavljali na slovansko in širše slovansko stališče; toda dosegli nismo nič in v tej visoki zbornici v tem oziru doseči tudi ničesar ne moremo. Jedno je res, da imajo taki nastopi nekaj efekta in nekaj moralne vrednosti. Toda to so le hipni efekti, pravih posledic pa ni. Za veliko koncipovano jugoslovansko politiko, kakor jo želi častiti gospod predgovornik dr. Šusteršič, je polje in torišče državni zbor. (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Tudi!») Tam naj bi se stranka njegova združila z vsemi slovanskimi odposlanci in trdno zvezo ž njimi napravila, da jim bo skupno mogoče delati veliko jugoslovansko politiko.

Seveda se z nazori častitega govornika na tej (desni — rechten) strani visoke zbornice, gospoda poslance Luckmana v tem oziru ne morem strinjati. Nikjer ni rečeno, da bi kdo, ki želi spremembo sedanjih razmer v državi, ne bil dober Avstrijec, dober patrijot. Saj se vsak organizem izpreminja in naravno je, da se izpreminja tudi državni organizem in mi vidimo, da se sedanji državni ustroj dolgo vzdrževati ne bode mogel. Prej ali slej nastale bodo druge razmere in kaj je bolj naravno, kakor da si Slovenci žele združenja s Hrvati v jedno celoto, seveda pod žezlom Habsburške dinastije. Torej v tem oziru se nam s stališča avstrijskega patrijotizma ničesar očitati ne more in zaradi tega samo popolnoma pritrjujem dotičnim izvajanjem častitega gospoda tovariša dr. Šusteršiča.

Toliko, kar se tiče uvoda k stvari sami. Sedaj pa naj mi bode dovoljeno, da se nekoliko ozrem na govore posameznih častitih gospodov tovarišev, ki so bili izgovorjeni v debati, in da na te govore, v kolikor so v nasprotju z mojimi izvajanjmi, zlasti glede zajamčenja volilne svobode, tudi odgovorim.

V bistvu, kakor sem dejal, od te (leve — linken) strani visoke zbornice ni bilo nobenega ugovora proti načelnemu vprašanju glede uvedbe splošne in jednake volilne pravice in meni se zdi, da bodemo danes vsi glasovali za nujnost našega in Vašega predloga o volilni preosnovi na podlagi splošne in jednake volilne pravice.

Prvi, ki se je v tej debati oglasil za besedo, je bil častiti gospod tovariš dr. Krek. On je preteklo soboto imel velik govor, velik zato, ker je trajal celi dve uri. Povedal nam je tudi jako mnogo; toda o stvari sami, o volilni reformi veliko manj, kakor o filozofiji, o svojej filozofiji, katero je tukaj predaval na podlagi tez, ki jih je postavil in iz katerih je potem nekako abstraktno izvajal svoje zaključke. Poslušali smo ga

sicer radi, toda mnogi izmed nas nismo razumeli njegovih filozofičnih izvajanj. Največ se mi zdi, da je razumevanja našel pri tovarišu gospodu Demšarju, kajti kadar koli je postavil gospod kolega dr. Krek kako filozofično tezo in izvel iz nje svoje zaključke, vedno se je z nasmehom na ustnih obrnil gospod tovariš Demšar proti središču te visoke zbornice, kakor bi hotel reči: «Per mej lauf — ta je pa tič!» (Veselost v središču. — *Heiterkeit im Zentrum.*) Ostali gospodje poslanci te zbornice, ki so tovariša gospoda dr. Kreka poslušali z veliko krščansko potrpežljivostjo, pa so imeli, vsaj meni se zdi, ta utis, da ne bi škodovalo, če bi gospod tovariš dr. Krek tudi v zgovornosti bil abstinent. (Ponovljena veselost v središču in ugovori na levi. — *Erneute Heiterkeit im Zentrum und Widerspruch links.*) Saj abstinenca, to je jako dobra stvar in izhaja dandanes celo list o njej, «Piščalka», ki jo strašno priporoča.

No, gospoda moja, zdi se mi, da bi se v politični debati nikdar ne smeli spuščati v filozofska razlaganja, ker vemo, da v politiki filozofija ne velja, saj politiko tvorijo le krute komponente navadnega računa. Zato ne bodem sledil — saj slediti pa tudi ne morem — častitemu tovarišu gospodu dr. Kreku na filozofsko polje. Pač pa bodem v okviru današnje debate reagoval na izvajanja, s katerimi je pobijal konečni del našega nujnega predloga.

Gospod tovariš dr. Krek seveda taji, da bi cerkev in vera se sploh bila kedaj zlorabljala v agitačne namene. On pripušča, da se tu in sem dobi kak duhovnik, ki politiko vlači v cerkev; želi pa, da bi se ne generalizovalo. Po drugi strani pa zahteva za škofa pravico, da sme določati, kaj sme in more priti v cerkvi na razpravo tudi političnega, in si s tem seveda pušča vratica na stečaj odprta. To, gospoda moja, je jako komodno stališče, komodno za škofa, komodno za gospoda tovariša dr. Kreka in komodno za tisto duhovščino, ki v cerkvah rada govori o političnih stvareh. Na jedni strani pravi gospod tovariš dr. Krek: Če kdo kaj takega stori, da vlači politiko v cerkev, potem naj škof odločno in temeljito ž njim obračuna; na drugi strani pa mu pridržuje pravico, da tudi lahko reče: «Holt prijatelj Ivan Evangelist, ta je pa razpravljaj o takih političnih zadevah, ki po mojem prepričanju spadajo v cerkev.» Sicer pa kakošne posledice utegnejo nastati iz aksioma, katerega je gospod poslanec dr. Krek postavil za to katoliško-narodno politiko, o tem naj mi bode dovoljenih, častita gospoda, par primer. V dveh škofijah, in sicer v deželah, v katerih eni so Slovenci v manjšini, v eni pa tvorijo večino prebivalstva, imamo škofa, katera slovenski ne znata. Prvi ima navado, da ob kanoničnih vizitacijah zapušča cerkev, kadar se začne slovenska propoved; drugi se je pa navadil lomiti par slovenskih stavkov in že misli, da to zadostuje za nadpastirovanje. Gospoda moja, ali naj taki škofje določajo, katera politična vprašanja naj se v cerkvi smejo razpravljati in katera ne? Sicer bi pa tu bilo v tem oziru jako hvaložno polje za katoliško-narodno stranko. Gospod tovariš dr. Šusteršič je v prvem svojem govoru naglašal, da je kot politik od škofa neodvisen, in ker

je on voditelj katoliško-narodne stranke in ker mu — kakor vidimo — gospodje katoliški poslanci brez ugovora slede, naj zastavi svoj vpliv, in če treba, s tako vehemenco, kakor nasproti bivšemu deželnemu predsedniku baronu Heinu, da se take razmere v cerkvi odpravijo. Vsaj imamo ravnokar tako, kakor prej označeno nevarnost še v tretji škofiji (Poslanec dr. Tavčar: — *Abgeordneter Dr. Tavčar: «Nadškofiji!»*) — torej nadškofiji — kar je toliko nevarnejše.

Častiti gospod predgovornik dr. Krek je svaril pred generalizovanjem. Jaz ne morem priznati, da bi bil trdil v svojem govoru kaj neresničnega. Faktov seveda takrat sicer nisem navajal; da pa nisem generalizoval, jasno bode takoj postalo, ako povem, kar je vsakemu znano, kdor se na Kranjskem zanima za politiko, da se je pri poslednjih volitvah za državni in deželni zbor vsled ukaza škofovega izpostavljalo Najsvetejše, pred katerim so se za srečen izid volitev opravljale molitve; potem pa da so od molitev pred Najsvetejšim duhovniki hodili za kandidate dr. Šusteršičeve stranke agitovat. In sedaj pa recite, da ni to zloraba cerkve in vere! (Poslanec dr. Šusteršič: — *Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Ali naj bi bili šli za dr. Tavčarja agitirat?!»*) Takega duhovnika pa ne bodejte dobili, da bi šel za dr. Tavčarja agitovat. (Poslanec dr. Ferjančič: — *Abgeordneter Dr. Ferjančič: «Pred tabernakelni!»* — Poslanec dr. Šusteršič: — *Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Hvala Bogu, — dr. Ferjančič se je oglasil!»* — Smeh na levi. — *Gelächter links.* — Poslanec dr. Tavčar: — *Abgeordneter Dr. Tavčar: «Vsaj jaz nisem nikdar pustil Najsvetejšega izpostavljati za časa volitev!»*) Torej, če se take stvari gode, potem pa je vendar treba generalizovati.

Sicer je pa prijatelj dr. Krek zahteval, da naj ima cerkev popolno svobodo za agitacije. Ali treba je vendar-le razlikovati, ako pravi, da se jednemu moralicnemu vplivu lahko nasproti postavi drug moralicni vpliv. Saj vendar katoliška cerkev kot celota ni juridična oseba z volilno pravico; ona ne voli in naj se kot taka, kot sveta inštitucija, ne vtika v volitve. Priznal sem pa sam, da imate duhovniki, ker imate volilno pravico, tudi isto pravico agitovati, kakor vsak drugi. Ta pravica se Vam ne more odvzeti; toda uporabljajte jo v onih mejah, kakor drugi državljani.

Potem je tovariš gospod dr. Krek tudi dejal, da ima cerkev pravico, braniti se, čemur je pritrtil tudi častiti gospod tovariš dr. Šusteršič. Tudi jaz sem mnenja, da ima cerkev pravico braniti se in ona naj se brani. Toda tu je pa potrebno, da se poslužuje jednakega orožja! Cerkev se nikdar ne napada v cerkvi, ampak zunaj cerkve in torej naj se tudi brani zunaj cerkve. Saj imate zadosti sredstev zunaj cerkve, da jo branite. Čisto kaj drugega pa je, če se politične zadeve vlačijo v cerkev, kajti na prižnicah bi se ne smelo nič drugega oznanjevati, kakor beseda Božja. (Poslanec dr. Tavčar: — *Abgeordneter Dr. Tavčar: «Če se Šusteršiča napada, se reče: Cerkev se napada!»*) Meni ni znan noben slučaj, da bi se bil dr. Šusteršič moral v cerkvi braniti. (Poslanec dr. Šusteršič: — *Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Taki dovtipi so za Slovenski narod primerni, ne pa za zbornico v debati,*

kjer se gre za splošno in enako volilno pravico! — Poslanec dr. Tavčar: — Abgeordneter Dr. Tavčar: «Kaj Vi še več govorite! Vsaj to je res!»

Gospoda moja, z nekim slučajem se lahko pokaže, kako daleč sega zloraba vere in cerkve. Dne 29. oktobra t. l., potem ko je bilo znano postalo, kako je sodni dvor bil sodil o znanih pobojih v Knežaku, je tam stopil na leco kaplan in izrekel sledeče besede: «Blagor zaradi pravice preganjanim, ker njih je nebeško kraljestvo» in ako je verjeti časnikarskim poročilom, katera niso bila prerekana, se je po teh besedah kratkoma odstranil z lece. Vprašam Vas, gospoda moja, ali to ni izrabljanje cerkve v politične namene? (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Ali to ne spada v cerkev, kar je rekel?») Besede same po sebi — da, toda v poštev pride način, kako so se izgovorile in okolnosti, kedaj so se izgovorile. To je bil direkten napad na sodišče, napad, s katerim se je nekako preludovalo dr. Krekovemu govoru o tej sodni obravnavi, kajti tovariš gospod dr. Krek je o tej sodni obravnavi tudi nekoliko izpregovoril in neprikrito sodišču pristranost očital. Temu se moramo pa odločno upreti. Vse se že pri nas vlači v vrtnice političnega boja — državna uprava, cerkev, šola; jedino justica je dosedaj nedotaknjena ostala na piedestalu neoporekane nepristranosti, jedino ona še lahko reče: Jaz sem integer. Sedaj pa pride častiti gospod govornik od te (leve — linken) strani in, namesto da bi rekel: «Hvala Bogu, še imamo sodnike v Avstriji» pa hoče, da bi mogel izreči: «Hvala Bogu, sodišča nam tudi že služijo!» Jaz moram reči, da je le želeti, da bi sodišča nikdar ne stopila z visokega piedestala, na katerem stoje. (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Sodniki to imajo v prvi vrsti v rokah!») Gotovo, pa vsaj so doslej tudi vedno stali na stališču popolne nepristranosti. (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «To pa pri tej obravnavi ni bilo! To je bilo nečuvveno predsednikovo obnašanje!» — Ugovori v središču. — Widerspruch im Zentrum. — Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «To je bilo pristransko, Vam jaz povem! To je bilo infamno obnašanje! Infamno obnašanje!» — Poslanec dr. Ferjančič: — Abgeordneter Dr. Ferjančič: «To je škandal, na tak način zlorabljeni poslansko imuniteto! Škandal, taki napadi!» — Deželni glavar zvonil. — Landeshauptmann schwingt die Glocke. — Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Infamno obnašanje — to je bilo črno na belem dokazano!» — Poslanec dr. Tavčar: — Abgeordneter Dr. Tavčar: «Vi ste bili zagovornik in bi že zato morali imeti toliko takta, da bi vedeli, da Vam ne pristoja o tem govoriti!» — Poslanec dr. Ferjančič: — Abgeordneter Dr. Ferjančič: «Tako je!» — Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Nikari ne branite tega, kar ni za braniti!»)

Deželni glavar

(neprestano zvoneč — unausgesetzt die Glocke schwingend):

Jaz moram obžalovati, da se vlači sodišče v debato. O sodiščih se sploh ni obravnavalo . . .

Poslanec Hribar

(nadaljuje — fortfahrend):

Prosim, jaz sem odgovarjal na besede gospoda poslanca dr. Kreka. Ker je pa sedaj tudi gospod poslanec dr. Šusteršič govoril o sodišču in je osebo predsednika sodnega dvora napadel v debati, je seveda samo ob sebi umevno, da ne morem pustiti, da bi tega vzornega sodnika, ki se sam tukaj ne more braniti, nikdo ne branil. (Poslanec dr. Šusteršič — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «V tem slučaju je bil pristransk!») Očital je gospodu senatnemu predsedniku, da je pristransko postopal. (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Tukaj ja! Če imate tega za vzornega sodnika!») Že častiti gospod tovariš dr. Tavčar je rekel, da bi bil moral najjednostavnejši takt tovarišu gospodu dr. Šusteršiču, ki je bil pri dotični sodni obravnavi zagovornik, velevati, da o teh stvareh ne bi govoril. Ako bi on o tem ne bil govoril, tudi jaz tega ne bi bil storil, ko se je pa jedenkrat že govorilo, potem je treba, da se moža, ki se kakor rečeno tukaj ne more braniti, vzame v zaščito. Jaz gospoda moja, poznam tega moža že dolgo in vem, da je v izvrševanju svojih dolžnosti tako minucijozno nepristransk, da si moremo le v čast šteti (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «V tem slučaju ni bil!»), da ga imamo v deželi. Kaj pa je zagrešil mož? Nič drugega, kakor da je pokaral neko pričo, ki je bila v dvorani in je večkrat šla iz dvorane . . . (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Ni bila priča!») — to se pravi, ni bila priča — torej recimo, neko osebo, ki je večkrat iz dvorane šla in občevala zunaj s pričami. Predsednik je bil opozorjen na to in je dotično osebo pokaral. In jaz opozarjam, da je bila ta oseba samo toliko časa pri obravnavi, kolikor časa je trajalo zasliševanje prič, kajti četrti dan je izginila iz Ljubljane, za izid pravde se ni nič brigala, prejšnje tri dni pa je bila vedno videti dotična oseba v dvorani. (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «To je sumničenje od Vaše strani, gospod župan!») So priče, ki so videle, ko je ta oseba sprejemala priče na kolodvoru in jih odpeljevala v gostilno. Potem je bila pa v sodni dvorani, katero je večkrat zapuščala, da se zunaj s pričami dogovarja. Opozorjen na to, je predsednik sodnega dvora izrekel, da je on že sam to opazil in da bi bil gospoda posvaril, ako bi ne bil mislil, da mu njegov stan zabranjuje kaj takega, kar bi ne bilo dopustno. Ali to ni bilo od predsednika rečeno, kakor od čistokrvnega klerikalca? Liberalen človek bi kaj takega skoraj ne mogel reči in takega moža se sedaj napada! To je terror in vsak terror pri justici je nevaren. (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Ali je to bilo vse?») Drugo, kar je bilo . . .

Deželni glavar:

Jaz prosim, to ne spada v razpravo!

Poslanec Hribar

(nadaljuje — fortfahrend):

Jaz moram vendar smeti z dr. Šusteršičem govoriti, če on sme na ta način z menoj razpravljati.

Druge reči pri tej obravnavi so bile pa take, kakor pri vsaki obravnavi. To je čisto stvar diskrecionarne oblasti predsednikove, kako postopa glede prič, in iz poročil časnika je bilo razvidno, da je sodnik popolnoma pravilno postopal.

Pa dosti o tem in jaz bi samo še par besed izpregovoril o gospoda tovariša dr. Kreka trditvi, da se pri nas tako veliko čita, da se pri nas morebiti več čita, kakor povsod drugod, razun na Češkem. Popolnoma mu ne pritrjujem v tem oziru, toda če je s tem mislil reči, da se «Slovenski narod» veliko čita, je imel prav. Jedno njegovo trditev moram pa vendar popraviti. On je dejal, da «naše dobro ljudstvo» čita klerikalne časnike in da čita tudi nasprotno časnike in da potem ve razločevati. Če je to res, zakaj pa potem «Slovenski narod» tako preganjate in celo pastirske liste proti njemu izdajate? Če je res, da nimate ničesar proti temu, da bi se smelo tako berilo ljudstvu dajati v roke, potem imam nado, da bodete začeli pri spovedi za pokoro namestu 5 očenavev nalagati čitanje 5 številk «Slovenskega naroda». (Veslost v središču. — *Geiterfeit im Zentrum.*) Ker se pa to ne bo nikoli zgodilo, vidim jaz v tem dokaz, da častiti gospod tovariš dr. Krek sam ni verjel, da se bode kedaj «našemu dobremu ljudstvu» priporočalo tudi čitanje neklerikalnih časnikov.

Po teh besedah naj mi bode dovoljeno, nekoliko se spominjati govora gospoda s te (desne — *rechten*) strani visoke zbornice, častitega gospoda poslanca grofa Barbo-ta. Moram reči, da je njegov govor bil po vsebini in obliki dovršen. Vse, karkoli je mogel zbrati in karkoli se je moglo zbrati, kar govori proti uvedbi splošne in jednake volilne pravice, je zbral in, pripoznam, tudi jako spretno porabil. Jedno le obžalujem, da se je tako vsestransko izobražen politik postaviti mogel na stališče privilegijev in se ni mogel emancipovati od starih predsodkov, ki ne sodijo več v današnjo dobo.

Za njim je govoril častiti gospod tovariš dr. Žitnik. On si je postavil nalogo, dokazuje, da je slovensko-nemška zveza eksistovala že pred letom 1905. in reči moram, da je prav srečno rešil svojo nalogo in da se mu je dokaz popolnoma posrečil. Vsaj vemo, da je eksistovala in vemo, kakošne posledice je imela v narodnem oziru!

Danes se je pa v debati prvi oglasil častiti gospod poslanec Luckmann. Žal mi je, da častiti gospod tovariš Luckmann danes v tej visoki zbornici ni govoril drugače, kakor v tistem tonu, v katerem ima navado govoriti v trgovski in obrtni zbornici. On se hoče vedno in vedno kazati Nemca, Nemca, ki je povsodi preganjan, Nemca, ki se ga preganja tudi tukaj in skuša odstraniti iz javnega življenja. Jaz pa pravim, da se ne gre za odstranjenje Nemcev iz javnega življenja, temveč, da, če pride do pravične volilne reforme, dobé gotovo toliko mandatov, kolikor jim jih po njihovem številu gre. Primera je ta-le: 95 % Slovencev : 5 % Nemcev = 36 deželnih poslancev : x in ta x pokaže potem, koliko bi smelo častito nemštvo v naši deželi po pravici imeti glasov v visokem deželnem zboru. Tega si jaz nikdar nisem prikrival in na tem stališču stojim še danes.

Častiti gospod poslanec Luckmann nam je pa tudi očital nevhvaležnost, češ, da so nam Nemci prinesli kulturo v deželo in da jim mi to tako slabo povračamo. Če se to očitavanje zdi komu okusno — prav; meni se zdi to očitavanje skrajno neokusno. Nemci so nam prinašali kulturo v znamenju suženjstva, oni so nas želeli podjarmiti in imeti od Slovencev korist. Nikdo pa naj ne pripoveduje, da ima za našo kulturo zasluga tisti, ki je prišel k nam s sebičnimi nameni, temveč zasluga gre onemu, ki je dovteten za kulturo. Torej najbolje je, da se take stvari, taka očitavanja, v zbornici več ne ponavljajo.

Pièce de resistance govora častitega gospoda poslanca Luckmanna je bil pa konjiček, ki ga tako radi jahajo nekateri nemški politiki, namreč nemški državni jezik. To je pa tako premagano stališče, da mi je sploh žal, da se še dandanes more o tem govoriti. Nemški državni jezik je pri nas nemogoč in ako se iz preteklega ali polupreteklega časa še kdo nahaja, ki misli, da je nemški jezik potreben za medsebojno naše razumevanje, potem mu rečem, da je popolnoma prespal dogodke zadnjih časov in da mu je neznan razvoj drugih, posebno malih narodov. Poglejte druge narode, katerih nekateri nimajo mnogo več prebivalstva, kakor nas je Slovencev, nemškega jezika še celo v svojem državnem ustroju prav nič ne potrebujejo. Kdor ima potrebo, se bo naučil nemškega jezika zase, da bi pa za vse narode potrebno bilo znanje nemškega jezika, tega nisem nikdar verjel in temu tudi nikdar ne bodem pritrnil. Zadosti o tem.

Sedaj moram kratko odgovoriti še častitemu gospodu poslancu Mihaelu Arko-tu in sicer — naj mi gospod dekan Arko ne zameri — zaradi čudne logike, s katero se je upeljal takoj s prvim svojim stavkom. Častiti gospod tovariš Arko oporeka, da bi duhovščini šlo za gospodstvo in dokazuje to s tem, češ, če bi bili hoteli, pa bi bili še vedno tukaj Ažman, Sehweiger, Kajdiž itd. Gospoda moja, čudno dokazovanje! Mesto teh pa sede danes tukaj Arko, Žitnik, Krek in gospoda moja, sede isti kandidatje, katere je častita duhovščina hotela imeti, da si svoje gospodstvo v deželi ohrani. (Poslanec dr. Šusteršič: — *Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Kaj to dokazuje!»*) Kaj je, gospoda moja, duhovnik, ki gre z ljudstvom, dokazuje zadnji dogodek iz Ljubljane. Da, gospoda moja, za duhovnikom, ki gre z ljudstvom, in tak je bil župnik Malenšek, za takim duhovnikom gre ljudstvo in v takega ima gotovo vse zaupanje. Zato je pa pri pogrebu bilo ljudstvo; ni bilo pa škofa.

O konciliantnosti duhovnikov se je govorilo in častiti gospod dekan Arko nam je marsikaj pripovedoval iz svojega življenja, češ, da je tudi on v čitalnici sodeloval, da pa nadalje ni mogel sodelovati. Jaz sem mu že takrat zaklical, da se ne sme generalizovati. Če se kaj netaktnega zgodi, — in semtertje se zgodi — se za to nikoli ne sme odgovorne delati stranke. Netaktnih ljudi je bilo in bode na svetu vedno, gotovo pa je, da previden in pameten človek kake netaktne opazke ne bo slišal ali, če jo sliši, da se bode vsaj tako delal, kakor da bi je ne slišal. Mir pa je bil med nami in takih opazek se ni slišalo, ko nam je

biškupoval n. pr. dr. Pogačar. Zakaj je takrat tak lep mir vladal med nami, zakaj sta takrat obe slovenski stranki skupno delovali in zakaj smo takrat skupno volili pod jednim programom in samo v enem klubu sedeli v deželnem zboru? Na to mi odgovorite in potem boste izprevideli, da se nahajate na napačni poti, če mislite, da smo mi krivi današnjim razmeram.

Častiti gospod tovariš dr. Schweitzer Vilko je rekel v začetku svojega govora, da je narodno-napredna stranka protiagrarska stranka. To je jako lahko trditi, težko pa to trditev utemeljiti. Deloma morajo mesta in sicer večja mesta, kakoršno je na Kranjskem samo Ljubljana, biti protiagrarska, vendar pa se dajo meščanske potrebe in interesi kmetijskega ljudstva prav lahko v sklad spravljati, ako seveda povsodi vlada dobra volja. Sicer pa je pretirano govoriti o nasprotju agrarcev proti meščanstvu pri nas. Poglejte si prebivalce naših mest po deželi, vsaj so večinoma meščani sami kmetovalci in še v Ljubljani je polovica posestnikov, ki se pečajo s kmetovanjem. Torej govoriti o takem nasprotju je gotovo pretirano. (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Liberalna stranka je protiagrarska, ne meščanstvo!»)

Oprosti naj mi pa tudi gospod tovariš dr. Schweitzer, da ne sprejemem njegovega komplimenta, da sem diplomat. Diplomtizovanje ni nikdar bila moja stvar, govoril sem vedno naravnost in tako sem tudi vedno delal. Tudi moje mnenje glede volilne preosnove je odkritosrečno. Ni pa res, da bi bil jaz, kakor je častiti gospod tovariš dr. Šusteršič trdil, v utemeljevanje nujnosti svojega predloga dejal, da je narodno-napredna stranka že sploh, predno je še kdo drugi v deželi na to mislil, bila vnetja za splošno in jednako volilno pravico. Jaz sem le dejal, da je bilo takih mož v narodno-napredni stranki in da sem med tistimi bil tudi jaz, ki sem se že takrat zavzemal za splošno in jednako volilno pravico, ko so jej drug nasprotovali. Ko se je šlo za vpeljavo direktnih volitev, se je pa vsa narodno-napredna stranka odločno zavzela zanje.

Sedaj še nekoliko besed, ampak kratkih, ker je ura že pozna in bi z dolgimi govorom le podpiral obstrukcijo, v odgovor gospodu tovarišu dr. Šusteršiču. (Poslanec dr. Tavčar: — Abgeordneter Dr. Tavčar: «Boš videl, potem Ti bo pa zopet on odgovarjal!») Stvarno lahko popravlja, kar hoče.

Častiti gospod tovariš dr. Šusteršič je omenjal naše socialne demokracije, da naj se nanjo nikari preveč ne zanašamo, ker ni tako nezrela, kakor buržoazija. Mislim, da je on s tem storil krivico našemu meščanstvu ali, če hočete, buržoaziji. (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Sem rekel: malomestna!») To je v nekem oziru resnično, kajti če se primerja malomestno meščanstvo s socialno demokracijo, je pač gotovo, da je socialna demokratska organizacija veliko boljša, kakor pa malomestna, in da socialni demokratje za cilj bolje vedo, kakor nekateri malomeščani. Splošno se pa mora reči, da je naše meščanstvo probujeno in politično razvito in da je meščanstvo še pri vsakem narodu, ki se je razvijal naravnim putem, bilo tisti ferment, ki je vezal posamezne sloje v celoto. Vzemimo meščanstvo na Češkem.

Ali nima ono največjo zaslugo, da se je literatura tako razvila? In pri nas, kje pa se je razvila dnevna žurnalistika, kakor v mestih? Kako je prišlo, da je naša literatura tako procvetela, da danes lahko s ponosom nanjo kažemo, kakor s tem, da so meščani kupovali knjige in tako pripomogli, da so jih pisatelji mogli izdajati? Vendar pa moram priznati, da je socialno-demokratska stranka dobro organizovana, ali če častiti gospod tovariš dr. Šusteršič misli, da bo socialnodemokratska stranka morda vedno ostala na tistem stališču, kekor pri zadnjih deželnozborskih volitvah v Idriji, se moti. V tej zadevi se je brzkone zaračunal, najsi tudi trdi, da je katoliško-narodna stranka demokratska stranka. Sicer pa: «Die Bottschaft hör' ich wohl, allein mir fehlt der Glaube.»

Tovariš gospod dr. Šusteršič je tudi dejal, da je katoliški politik. Kot katoliški politik pa naj nikari ne trdi, da je popolnoma neodvisen od cerkvene avtoritete (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «V političnih stvareh popolnoma!») Manjka mi vere v to. Vsaj je gotovo, da se bode več ali manj oziral na želje, ki mu prihajajo od hierarhije, kakor se je nanje oziral dosedaj. (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Ne! Samo to sem slišal, da bi obstrukcijo opustil, pa sem rekel, da ne. To je bilo edino!») To je bila prav pametna želja, škoda, da niste ubogali. (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «No, vidite!»)

Deželni glavar:

Prosim, ne se razgovarjati! Gospod poslanec Hribar ima besedo.

Poslanec Hribar:

O veliki jugoslovanski državi je gospod tovariš dr. Šusteršič zopet govoril. Častita gospoda! Jaz sem že povedal, kaj sodim o veliki jugoslovanski državi, v kateri bi tudi mi Slovenci živeli samostojno državno življenje. Iz te zbornice in tudi ne iz državnega zbora take velike jugoslovanske države ne bodele dobili; temveč tako veliko jugoslovansko državo je dobiti mogoče le na podlagi izrednih dogodkov, ki bi pretresli vso monarhijo in le takrat, če vladajoča rodbina izprevidi, da korist države in vladarske hiše to zahteva, potem je mogoče, da se uresniči ta ideja. Kdor drugače misli ali celo trdi, da se iz državnega, ali celo deželnega zbora more doseči kaj takega, tisti, naj mi ne zameri, živi utopijam. Pač se da delati na veliko koncipovano slovansko politiko v državnem zboru, toda jugoslovanska država se pa tudi tam ne da meni nič tebi nič ustanoviti.

In sedaj še nekoliko besed z ozirom na to, da se nam je zopet očitala zveza s temi gospodi, (na desni — rečtš) in reklo, da naj objavimo pogoje te zveze. Prav nobenega povoda nimam, da bi jih Vam skrival. Povem Vam jih torej. Ti pogoji, in sicer veljavni za šest let, so, da nam častita stranka veleposestva pomaga odposlati v deželni odbor jednega člana našega, mi pa v deželni šolski svet jednega njenih pristašev;

potem da glasuje stranka veleposestva za podporo za gledališče, kateremu je ravno od Vaše strani pretela nevarnost; zadnja točka pa veli, da si sicer obojestransko ohranimo popolnoma proste roke. Torej tu imate avtentično obseg te pogodbe, in primerjajte jo s pogodbo katero ste z Nemci imeli Vi. (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Mi sploh nobene pogodbe nismo imeli!») To kaže delovanje, ne sicer Vaše, ampak Vaših prednikov.

In sedaj, gospoda moja, še nekoliko besed, kar se tiče našega skupnega delovanja. Tovariš gospod dr. Šusteršič je nasproti prijatelju dr. Tavčarju, ki je govoril o nekakem modusu vivendi, naravnost izrekel, da med nami še tak modus vivendi ni mogoč in vendar se je iz Vaše strani včeraj naglašalo, da si stojita v narodu dve struji svetovnih naziranj nasproti, kateri morata biti in ostati. (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Zato ni treba surove farške gonje!») Ni je treba, in kaj jaz o tem sodim, sem že povedal; na drugi strani pa tudi Vi tako uravnajte svoje delovanje, da farške gonje treba ne bode, in potem bo naenkrat ponehala. — Po teh besedah gospoda dr. Šusteršiča je torej modus vivendi popolnoma izključen; jaz torej ne vidim nobenega izhoda iz sedanjih žalostnih razmer. Deželni zbor na podlagi splošne in jednake volilne pravice, kakoršen bi bil vseh dr. Šusteršiču, tako brž še ne bode deloval, o tem sem prepričan. Iz dr. Šusteršičevih besed je torej sklepati, da nobenega rednega delovanja kratkomalo ne dopusti. Redno delovanje bi bilo le mogoče na podlagi kacega modusa vivendi. Če pa tega sploh ni in če se v utemeljevanje za obstrukcijo naglašča nasprotstvo dveh struj svetovnega naziranja, potem preneha seveda vsako delovanje in dežela bode še naprej trpela škodo, kakor jo je trpela dosedaj.

S tem sem končal svoj odgovor na besede častitega gospoda poslanca dr. Šusteršiča. Takih primer, kakor jih je rabil gospod tovariš dr. Šusteršič koncem svojega govora, jaz ne bom rabil, ker bi bilo to odveč. Ista jutranja sapica, katera veje Vam, veje tudi nam in nas pomlaja. Tudi nas ne bode v oči jutranja zarja, temveč pozdravljamo jo kot zarjo svobode s tako pristranim veseljem, kakoršnega v tem oziru ne poznate Vi. Zato pa hočemo tudi, da zavlada svoboda v vsakem oziru; zato hočemo in zahtevamo, da so tudi volitve svobodne. Mi ne zahtevamo utesnjenja pravic kateregakoli stanu; ampak mi hočemo take volitve, da noben stan ne bo imel prednosti pred drugim. Ako je kak stan privilegovan, je to gotovo duhovski stan, pri čemer ne mislim samo na katoliške duhovnike, temveč velja to tudi glede pravoslavnih in glede duhovnikov ostalih veroizpovedanj. Dokler obstoji katerakoli cerkvena inštitucija, mora se storiti vse potrebno, da se temu stanu, itak že privilegovanemu, onemogoči volilno svobodo omejevati in proti svobodi delati s tem, da dotično sveto inštitucijo zlorablja v politične in posvetne namene. S tem končam. (Živahno odobravanje v središču. — Lebhafter Beifall im Zentrum.)

Deželni glavar:

Gospod deželni predsednik ima besedo!

C. kr. deželni predsednik Schwarz:

Visoka zbornica! Jaz sem slišal poprej medklic, da neki sodnik ni bil nepristransk. Ne morem dopustiti na tem mestu take izjave, ampak moram jej izrečno oporekati in jo slovesno zavračati. (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Res je pa vendarle! Saj niste bili zraven, če ne, bi popolnoma pritrdili!»)

Deželni glavar:

Prosim! Jaz sem že tekom debate izrazil obžalovanje, da se je sodnijska zadeva vpletla v obravnavo in da se je pri isti dotaknila oseba sodnika. Jaz moram varovati tukaj ugled sodnije, katera sploh ne spada v debato v deželnem zboru, kajti neodvisnost sodnika je največja pridobitev modernega časa in najboljša obramba pravosodja. Zato mora pa tudi tukaj v deželni zbornici ostati nedotaknjena. Jaz moram torej prositi, da se v prihodnje razprave, ki se tičejo sodnij, ne spravljajo v debato v deželnem zboru, ker je to gotovo v škodo ugledu in neodvisnosti sodnijskega stanu. (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Potlej naj se pa nikari notri ne spravljajo!»)

Dalje moram poprijeti besedo za faktični popravek glede tega, kar je omenil gospod poslanec dr. Šusteršič, da se je deželni odbor umešaval v državnozbornsko volitev. Kot predsednik deželnega odbora izjavljam, da se deželni odbor kot tak nikdar ni vtikal v volitve. (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Višji deželni uradnik za deželnega odbornika dr. Tavčarja!») Torej deželni odbor se ni vtikal v volitve (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «On je gnal uradnike kakor eno čredo!») in jaz sem vedno naglašal, da je vsakemu uradniku popolnoma prosto voliti, kakor hoče (Poslanec dr. Tavčar: — Abgeordneter Dr. Tavčar: «Jaz nisem nobenemu nič rekel!») in sem tudi gledal na to, da se oficijelno ni na nikogar vplivalo.

Gospod poslanec Povše ima besedo za faktični popravek.

Poslanec Povše:

Visoka zbornica! V tej debati, katera se je ravnokar izvršila, je padla trditev, da so katoliško-narodni poslanci pokazali narodno-napredni stranki pot, kako je treba vezati se z nemškim veleposestvom, in sicer je častiti gospod poslanec župan Hribar to v svojem prvem, kakor tudi danes v sklepajočem govoru povdarjal.

V obrambo svojih tovarišev iz prejšnje dobe, katerih marsikoga ni več tukaj v zbornici, in v obrambo kolegov, ki imajo že nad 15 let čast sedeti tukaj v zbornici, moram sledeče popravljati in konstatovati, da ta trditev ni resnična. (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Čujte, čujte!») Ko se je sprožila misel, da bi se koalicijska, ki se je bila v državnem zboru z Nemci napravila, uvedla tudi v deželnem zboru Kranjskem, zamorem resnici na ljubo konstatovati, da je katoliško-narodna stranka, da je klub katoliško-narodnih poslancev kratkomalo to

misel zavrnil. (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Čujte, čujte!»)

To je bilo potreba konstatirati, ker se je tudi po časopisih tolikokrat povdarjalo, da bi se bili katoliško-narodni poslanci po pogodbi politično zvezali z Nemci v tej zbornici. Če so od slučaja do slučaja v gospodarskih zadevah z veleposestniki skupno glasovali, je bilo to gotovo v hasek dotičnim gospodarskim zadevam, v političnih vprašanjih pa ni bilo nobenih dogovorov, in če se govori o pouličnih napisih, izjavljam, da sem bil jaz eden tistih, ki je stal vedno na stališču, da bodijo v Ljubljani poulični napisi samoslovenski, že zato, ker sem v Gorici živel, kjer tudi biva narod slovenski in so tam bili napisi samo italijanski. Torej sem stal na stališču, da naj bodo v Ljubljani vedno samoslovenski napisi, dokler nam druga mesta, v katerih prebivajo Slovenci, ne dajo vzgleda pravičnosti in tega, kar nam gre.

Zavračam torej z vso odločnostjo trditev v tem oziru, kakor da bi se mi kedaj bili politično vezali z Nemci, in častiti gospod voditelj veleposestva iz tedanje dobe, ki je tukaj, mi bo to gotovo potrdil. In še eno naj navajam na besede gospoda poslanca župana Hribarja: Ko se je katoliško-narodnim poslancem stavila ponudba, kakor pozneje narodno-napredni stranki zaradi volitve v deželni odbor in zaradi člana za deželni šolski svet, je naša stranka to ponudbo odklonila.

Toliko resnici na ljubo. (Odobranje na levi. — Beifall links.)

Deželni glavar:

Za fakični popravek se je dalje oglasil gospod poslanec grof Barbo.

Der Herr Abgeordnete Graf Barbo hat das Wort zu einer faktischen Berichtigung.

Abgeordneter Graf Barbo:

Es wäre für mich sehr verlockend, gegen die Ausführungen des Herrn Dr. Schweizer zu polemisieren; allein nach der Geschäftsordnung ist mir dies nicht mehr gestattet, daher muß ich mich nur auf die tatsächliche Berichtigung zweier Punkte in seiner Rede beschränken. Er hat gesagt mit Bezug auf meine Rede, in welcher ich angeführt habe, daß wir stets die Interessen des Volkes vertreten: Wenn wir Freunde des Volkes, namentlich aber Freunde der Bauern sind, woher kommt es dann, daß wir mit einer Partei verbunden sind, die gegen die Interessen der Bauern ist und weshalb nicht lieber mit seiner Partei.

Dagegen muß ich faktisch zwei Punkte anführen: Erstens: Ihre Partei ist nicht die patentierte Vertretung des Bauernstandes, sondern sie hat in der Debatte gezeigt, daß sie vielmehr die Vertreterin des Arbeiterstandes ist. Zweitens muß ich tatsächlich konstatieren, daß unsere Verbindung mit der slovenisch-liberalen Partei, welche nur in Bezug auf einige politische Sachen besteht, die ja der Herr Bürgermeister Hribar erwähnt hat, welche aber in nationaler Beziehung in keiner Weise besteht, uns nie gehindert hat, für die Interessen der bäuerischen Bevölkerung einzutreten. Das beweist am allerbesten das stenographische

Protokoll. Wir sind in dieser Beziehung mit Ihrer Partei oft zusammengegangen.

Weiters hat Herr Dr. Schweizer gesagt, daß nach seiner Meinung die jetzige Wählerschaft die nötige Vorbildung und Intelligenz nicht habe und daß die Vorgänge im Reichsrate gezeigt haben, wohin der Staatswagen geführt worden ist.

Demgegenüber muß ich mir tatsächlich die Bemerkung erlauben, daß die Obstruktion im Reichsrate zu gleicher Zeit angefangen hat, als die Vertreter der fünften Kurie gewählt wurden; früher bestand die Obstruktion nicht.

Gegenüber den Ausführungen des Herrn Dr. Šusteršič werde ich mich auf die tatsächliche Berichtigung eines Punktes beschränken; es geschieht dies nicht deswegen, weil wir uns vor seinen Drohungen fürchten, sondern ich hier solche Verdrehungen und Unterstellungen auf das energischste zurückweisen muß. Wir haben mit keinem einzigen Worte über den Kanzelparagraph gesprochen, meines Wissens ist derselbe auch in dem Antrage der liberal-nationalen Partei nicht genannt. Wir haben nur erklärt, daß wir für den zweiten Teil des Antrages des Herrn Hribar und Genossen stimmen werden, wenn der erste Teil des Antrages angenommen wird, weil wir für die weitgehendste Freiheit und Unbeeinflussung der Wahlen sind. Unter Freiheit und Unbeeinflussung verstehen wir aber auch, daß der Wähler den Stimmzettel bei den Wahlen selbst schreibt. Bei den letzten Wahlen ist es wiederholt vorgekommen, daß eine ganze Anzahl von Stimmzetteln von ein und derselben Hand geschrieben worden ist. Wir wollen es in Zukunft vermeiden sehen, daß sich ein Abgeordneter pathetisch in die Brust wirft und von einer «ogromna večina» spricht, und in Wirklichkeit weniger Stimmen erhalten hat, als ein Mitglied des Großgrundbesitzes. (Smeh na levi. — Gelächter links.) Sie haben mich nicht verstanden oder nicht verstehen wollen!

Deželni glavar:

Dalje se je oglasil za fakični popravek gospod poslanec Luckmann.

Der Herr Abgeordnete Luckmann hat das Wort.

Abgeordneter Luckmann.

Ich erlaube mir nur auf eine Bemerkung des Herrn Abgeordneten Dr. Šusteršič zurückzukommen. Der letzte Rechnungsabluß, welcher geprüft und genehmigt wurde, ist der vom Jahre 1899. Die Rechnungsablässe der Jahre 1901, 1902, 1903 und 1904 sind unerledigt, ebenso die Präliminarien der Fonde; zählen wir nun diese vier Jahre zusammen und noch das heurige dazu, so gibt das fünf; die Folgen davon im Landesfonde sehen wir aus den Berichten, die wir haben. Das erlaube ich mir faktisch zu bemerken.

Deželni glavar:

Ker je razprava končana, preidemo na glasovanje, in sicer predlagam, najprej glasovati, ali se predlogu gospoda poslanca dr. Šusteršiča in tovarišev prizna nujnost, in zato se bo samo o prvi točki skupno glasovalo, kjer se gre za nujnost.

Predlog se glasi:

«Deželni zbor naj sklene:

1. Deželni red in deželnega zbora volilni red za vojvodino Kranjsko se ima spremeniti na temelju načel splošne in enake volilne pravice.»

V formalnem oziru se predlaga, da se ta predlog izroči ustavnemu odseku.

Če se nujnost ravnokar prečitanege prvega predloga sprejme, pride meritorično utemeljevanje.

Prosim torej glasovati. Gospodje poslanci, ki so za nujnost tega predloga, izvolijo ustati.

(Obvelja. — Angenommen.)

Nujnost je sprejeta.

Sedaj pride druga točka in sicer spremenjena točka prvega predloga, ki se glasi:

«2. Ustavnemu odseku se naroča, da poda svoje poročilo v tej zadevi v najkrajšem času.»

Gospodje poslanci, ki so za nujnost tega predloga, izvolijo ustati.

(Obvelja. — Angenommen.)

Nujnost je sprejeta in zdaj je glasovati o tretji točki, ki se glasi:

«3. Deželni glavar se naprosi, da dotlej, da ustavni odsek predloži to poročilo, ne skliče nobene zbornične seje.»

Gospodje, ki so za nujnost tega predloga, izvolijo ustati.

(Se odkloni. — Wird abgelehnt.)

Predlog je v manjšini ostal. Torej je nujnost sprejeta za prvi in drugi predlog, ne pa za tretji predlog.

Po opravljenem redu pride sedaj utemeljevanje predloga v meritoričnem oziru.

Poslanec Hribar:

Prosim! Sedaj je glasovati tudi o našem predlogu, ker sta bila oba skupno v obravnavi.

Deželni glavar:

Sedaj bi prišlo meritorično utemeljevanje prvega predloga.

Poslanec dr. Šusteršič:

O nujnosti Hribarjevega predloga naj se glasuje.

Deželni glavar:

Predlog gospoda poslanca Hribarja in tovarišev se glasi:

«Visoki deželni zbor sklени:

Da se uveljavi polnopravnost vseh državljanov in odpravijo krivice sedanjega na privilegijih slonečega volilnega reda, po katerem se državni zbor ne more smatrati za zastopstvo, ki bi odgovarjalo številnej jakosti posameznih narodov, pozivlje se vlada, da kar najpreje mogoče predloži državnemu zboru načrt zakona o takej premembi državnozborskega volilnega

reda, ki bode slonela na načelih splošne, neposredne, tajne in jednake volilne pravice, ker je le potem mogoče pričakovati volilne reforme tudi za deželne zборе na istej podlagi.»

To je en predlog in drugi predlog oziroma dostavek tega predloga je:

«Vsekakor pa vsak volilni red obsegaj tudi najobsežnejše garancije za resnično svobodo volitev in zlasti tudi zoper zlorabo vere in cerkve v volilne namene.»

Prosim sedaj glasovati o nujnosti. (Klici na desni: — Rufe rechts: «Getrennt abstimmen!») Čitati se mora vendar celi predlog.

Poslanec dr. Šusteršič:

O nujnosti se more glasovati le glede celega predloga.

Deželni glavar:

Torej sedaj pride glasovanje o nujnosti tega predloga.

Abgeordneter Excellenz Freiherr v. Schwegel:

Wenn ich recht verstanden habe, hat der Herr Landeshauptmann die Absicht, über den ganzen Antrag zusammen abstimmen zu lassen, sowohl über die Dringlichkeit als auch in Verbindung damit über den letzten meritorischen Teil. Ich würde den Antrag stellen, daß getrennt abgestimmt werde, und daß der erste Teil über die Dringlichkeit zuerst, der zweite Teil aber, betreffend die Garantien der freien Wahl, einer besonderen Abstimmung unterzogen werde.

Poslanec Hribar:

Izjavljam, da nimam nič proti delitvi predloga in da se o vsakem delu, kakor predlaga eksclenca baron Schwegel, posebej glasuje.

Poslanec dr. Šusteršič:

Prosim, gospod deželni glavar! To je popolnoma neopravičeno. Glasovati je le o nujnosti in deželni glavar ne more in ne sme drugače postopati, kakor po pravilniku. In merito bomo potem glasovali lahko posebej, ko bo odsek podal svoje poročilo, ampak sedaj se gre le za nujnost in je glasovati o nujnosti takega predloga, kakoršen je. Zaradi tega prosim gospoda deželnega glavarja, da dá na glasovanje nujnost o celem predlogu, kakor se predlog glasi, in to natančno v zmislu poslovnika.

Abgeordneter Excellenz Freiherr v. Schwegel:

Ich erlaube mir nur zu konstatieren, daß bei der Abstimmung über den Antrag des Herrn Dr. Šusteršič diese getrennte Abstimmung stattgefunden hat; was im ersten Fall recht gewesen, ist im zweiten Falle ebenso recht und ich bitte den Herrn Landeshauptmann, über diesen zweiten Antrag ebenso abstimmen zu lassen, wie es beim ersten der Fall gewesen ist.

Poslanec dr. Šusteršič:

To, kar nam je sedaj eksclenca baron Schwegel povedal, je popolnoma napačno in kaže, da on ne pozna razločka med meritoričnim in formalnim predlogom. Tukaj pride v poštev § 21. deželnozbornskega opravnega reda, po katerem se ima najprej glasovati o nujnosti, potem pa pravi tretji odstavek (bere — lieft):

«Ako se predlog potem ne zavrže, sme se odboru zastran poročila rok določiti . . .»

Moj drugi predlog je bil zgolj formalen, o katerem je bilo glasovati potem, ko je bila sprejeta nujnost prvega predloga, kakoršen je bil.

Tukaj se pa ne gre v drugem delu predloga za kako formalnost, ampak za meritorični predlog in zato prosim gospoda deželnega glavarja, da zavrne ta popolnoma neumesten in popolnoma neopravičen ugovor, ter postopa strogo po § 21. opravnega reda.

Abgeordneter Excellenz Freiherr v. Schwegel:

Darf ich ums Wort bitten zu einer tatsächlichen Richtigstellung! Man hat mich einer Unkenntnis oder Verwechslung beschuldigt; keines von beiden ist richtig. Wenn der Standpunkt richtig ist, daß es sich im ersten Teile des Antrages um das Formelle, im zweiten aber um das Meritorische handelt, so war es Sache des Herrn Landeshauptmannes nur den formellen Teil des Antrages, dessen Dringlichkeit betreffend, zur Abstimmung zu bringen, den meritorischen Teil aber auszuscheiden. Wenn es sich um das Meritum handelt, so darf dasselbe jezt in Verbindung mit der Frage der Dringlichkeit überhaupt auf keinen Fall zur Abstimmung gebracht werden. Nur dieser Vorgang ist geschäftsordnungsmäßig zulässig.

Deželni glavar:

Jaz moram opozoriti, da je bil predlog gospoda poslanca dr. Šusteršiča v tri dele ločen . . .

Poslanec Hribar:

To je v meritoričnem oziru, pa ne glede nujnosti.

Poslanec dr. Šusteršič:

Ločeni so samo formalni predlogi, kako naj se postopa, meritorično je pa moj predlog samo eden.

Poslanec dr. Tavčar:

O celoti naj se glasuje! Saj je čisto pravilno!

Deželni glavar:

Meritoričen je bil samo en predlog gospoda poslanca dr. Šusteršiča in o tem se je o celem glasovalo glede nujnosti. Tukaj je pa tudi samo eden predlog in gre se samo za nujnost, ter je torej glasovati o nujnosti celega predloga. (Odobrovanje in ploskanje na levi. — Beifall und Händeklatschen links.)

Prosim torej gospode, ki so za nujnost predloga poslanca Hribarja v celoti, da izvolijo ustati.

(Obvelja. — Angenommen.)

Sprejeta.

Sedaj pride, ker je sprejeta nujnost, meritorično utemeljevanje. Ker sta pa gospoda predlagatelja že v debati o nujnosti vse povedala, kar govori za predloge v meritoričnem oziru, bi bilo pač želeli, da se debata ne ponavlja. Opravilni red sicer pravi (bere — lieft): «Ako večina deželnega zbora nujnost pripozna, sme nasvetovalec na to precej svoj predlog utrditi v glavni reči» —, mislim pa, da se bodeta gospoda predlagatelja utemeljevanju odpovedala?

Poslanec Hribar:

Jaz že!

Poslanec dr. Šusteršič:

Jaz tudi!

Deželni glavar:

Torej pride samo še predlog, da se oba predloga glede volilne reforme izročita ustavnemu odseku.

Gospodje poslanci, ki pritrjujejo temu predlogu, izvolijo ustati.

(Obvelja. — Angenommen.)

Sprejeto.

Sedaj pride na vrsto utemeljevanje nujnega predloga gospoda poslanca Pirca in tovarišev v zadevi vodovoda za Kranj in okolico.

Poslanec Hribar:

Prosim, gospod deželni glavar! Ura je že dve, vsi gospodje so gotovo že utrujeni, in zatorej bi jaz gospoda deželnega glavarja prosil, da bi hotel sejo prekiniti odnosno zaključiti.

Deželni glavar:

Gospod deželni predsednik ima besedo!

C. kr. deželni predsednik Schwarz

(bere — lieft):

Visoka zbornica! Na interpelacijo, ki so jo gospod poslanec dr. Tavčar in tovariši v 2. seji o brez dvoma vsega obžalovanja vrednih dogodkih v Sori vložiti, mi je čast sledeče odgovoriti:

Vodja okrajnega glavarstva ljubljanskega gospod deželnovladni svetnik plemeniti Cron je dobil od strani županstva v Medvodah, pa tudi od tamošnje žandarmerijske postaje tako vzburljiva poročila o morebitnih izgredih med strankami, da se ni mogel odtegniti svoji dolžnosti in odgovornosti in je šel z orožniki sam na lice mesta. Da je bila situacija na vsak način kritična, to priznavajo častiti gospodje interpelantje sami s tem, da pravijo: «da se bode ljudstvo hudo razburilo, vedelo se je naprej.»

Priznavam, da ni bila v našem slučaju naloga politične oblasti prizadevati se za izvršitev knezoškofjskega ukaza; dozdelo se je pa okrajnemu glavarju težavno ostati brezdelen gledalec ravno z ozirom na to, da je bil občni mir v nevarnosti. Potem pride v poštev, da zaprta hiša je bila šolska hiša, v katero mora biti vstop okrajnemu glavarju vsekako prost. Te pravice se je hotel okrajni glavar poslužiti, ker je bil mnenja, da — ako more razgovarjati se z gospodom župnikom Berce — da bi ta mogel pomiriti ljudstvo. Končno take trdoglavnosti ranjenca ni bilo niti pričakovati.

Častiti gospodje soglašajo gotovo z mano, da morajo organi, poklicani za vzdrževanje občenega reda in miru, ako enkrat v akcijo stopijo, varovati avtoriteto oblastij in posebno lastno avtoriteto in varnost.

Razume se samo ob sebi, da tudi državni organi morajo pri svojem uradnem postopanju držati se onih mej, katere jim prepisujejo zakoni in bodite uverjeni častiti gospodje, da bom jaz vsakemu prelomu teh mej resno in vedno v okom prišel.

Z druge strani pa moram povdarjati, da je v pravem interesu prebivalstva samega, ako se pri takih prilikah odredbam oblasti, posebno pa tudi orožništva pokori in se tem odredbam ne ustavlja. Vsaj je vsakemu državljanu prosto, postavnim potom, oziroma potom pritožbe iskati pomoči zoper vsako naredbo, po kateri se mu po njegovem mnenju krivica godi. Vsakdo, kateri prebivalstvu to pojasni in razloži, se bode hvalevredno strinjal s praviim interesom našega ljudstva in na ta način se lahko prepreči marsikatera obžalovanja vredna nesreča posameznih. Tudi v tem oziru, častiti gospodje, smo gotovo edini.

Kar se tiče raznih podrobnosti, navedenih v interpelaciji, bi še sledeče rad omenil.

Okrajnemu glavarju se očita, da je nerodno in netaktno postopal; nasproti temu moram omeniti, da je dr. Cron vsled lastne, meni popolnoma verjetne izjave na vsak način opetovano skušal ljudstvo pomiriti in da je izrečno povdarjal, naj se župljani v svrhu dosege njih namenov potom pritožbe obračajo na cerkveno oziroma višjo politično oblast.

V interpelaciji se govori dalje opetovano o posebni krutosti, s katero so žandarji baje postopali. V dokaz temu se izrečno navede — sicer z dostavkom «če so dotična poročila resnična» —, da se je ranjenec metal po tleh, da se je silil z udarci kopita, da je moral peš hoditi, da se za rano nikdo ni brigal, da se je ponudba, ranjenca z vozom odpeljati, na surov način odklanjala in da se je ponoči odtiral v Škofjo Loko k sodišču.

Te trditve se vsled poizvedb ne strinjajo z dejstvi. Vsled poročila, ki ga je poveljnik žandarmerijskega oddelka 1. v Ljubljani predložil, niso žandarji Lustreka po tleh metali in ga tudi niso z udarci kopita silili, da je moral peš hoditi; ranjenec se je tudi takoj za silo obvezal in potem dopoldne z vozom v Škofjo Loko odpeljal.

Da pomirim gospode popolnoma gledati postopanja žandarmerije, usojam si doslovno prečitati dotične odstavke izvirnih uradnih poročil (bere — liest):

«Die Volksmenge wurde vom Herrn Regierungsrat als auch vom Gefertigten ermahnt und aufgefordert, das versperrte Haustor aufzumachen, jedoch vergebens, wobei

allgemein behauptet wurde, der Haustorschlüssel sei in Verlust geraten. Nun wurde von der Papierfabrik zu Görttschach der Schlosser Johann Trampus geholt, um das Haustor mit Dietrichen aufzumachen.

Die Besitzersöhne, und zwar der 28 Jahre alte Johann Lustrek, H.-Nr. 41, und Franz Bukovec, H.-Nr. 46, beide aus Zaier, haben sich auf die Torschwelle aufgestellt, an den Torklinken gehalten und hiedurch das Aufsperrn des Tores verwehrt, wobei dieselben schrien, daß sie niemanden hineinlassen; das Gleiche tat auch die Tagelöhnerin Barbara Kopač aus Rakovnik. Dieselben wurden vom Gefertigten sowie auch von anderen Gendarmen wiederholt im Namen des Gesetzes aufgefordert und auf die Folgen des weiteren Widerstandes aufmerksam gemacht, jedoch vergebens, weshalb Lustrek und Bukovec vom Gefertigten als verhaftet erklärt wurden. Lustrek widersezte sich der Arretierung, wobei ihm der Titular-Postenfürher Jakob Mrač die Schließseisen anzulegen versuchte. Dem Mrač wurden hiebei der Titular-Wachtmeister Korošec des Postens Untersiška und der Postenfürher Franz Rušljan des Postens Udmat behilflich. Lustrek schlug hiebei mit den Händen umher, schlug dabei den Titular-Wachtmeister Korošec mit der Hand in die Brust und ließ sich überhaupt nicht vom Schulhause wegführen.

Lustrek wurde hiebei wiederholt aufgefordert, ruhig zu sein, was er nicht beachtete. Nun fällt der Gefertigte gegen Lustrek das Bajonett bei gleichzeitiger Androhung des Waffengebrauches. (Poslanec dr. Tavčar: — Abgeordneter Dr. Tavčar: „Da ga bo zabodel!“)

... in potem je po opetovanem opominu rabil orožje. Prej je naznanil, da bo rabil orožje. (Bere dalje — im Lesen fortfahrend): «... worauf Lustrek das Bajonett ergriff, wobei ich ihm dasselbe ausriß und ihm, um dessen Renitenz zu brechen, an den linken Oberschenkel einen Bajonettstich versezte, wobei das Bajonett durchdrang. Demselben wurde sodann ein Notverband angelegt.

Lustrek fügte sich sodann der Verhaftung und wurde ohne weiteren Widerstand dem k. k. Bezirksgericht in Bischoflack eingeliefert.

Zur Verhaftung des Franz Bukovec schritten der Titular-Postenfürher Barthlmä Hribar des hiesigen Postens, Josef Brohaszka des Postens Udmat, Titular-Postenfürher Josef Lipovic des Postens Laibach und der Titular-Postenfürher Jakob Sterl des Postens Waitsch.

Bukovec widersezte sich sowohl der Wegführung als auch der Anlegung der Schließketten, schlug mit den Händen umher und schrie, er gehe nicht weg vom Schulhause. Nun kamen dessen Bruder und Schwester Wenzel Bukovec und Maria Bukovec, wobei letztere den Verhafteten Franz Bukovec mit beiden Händen über den Oberkörper, Wenzel Bukovec aber an den Händen erfaßte und zurückhielt, mit der Äußerung: Wir lassen ihn nicht wegführen. Dieselben wurden seitens der Gendarmen wiederholt aufgefordert, den Verhafteten loszulassen, was sie erst dann befolgten, nachdem ihnen der Titular-Postenfürher Hribar mit gefällttem Bajonette den Waffengebrauch androhte.

Bukovec ließ sich sodann ohne weiteren Widerstand einliefern.

Barbara Kopač wurde sodann vom Haustore geschoben, worauf sie sich entfernte.

Ker se je v časopisu o tem dogodku na način poročalo, kateri ni odgovarjal dejstvom, je poveljništvo žandarmerijskega oddelka v Ljubljani št. 1. predložilo deželnemu žandarmerijskemu poveljništvu nekatere popravke. Iz tega poročila posnemam to-le (bere — lieft):

Den Chef der Dienstbehörde begleiteten nicht 13, sondern 10 Gendarmen.

Die Gendarmen haben mit dem Gewehrkolben niemanden gestoßen und gingen nicht roh, sondern energisch mit gefällttem Bajonett gegen die wie rasend sich geberdende Volksmenge vor, worauf diese bis auf Johann Lustrek, Franz Bufovec und Barbara Kopač, welche bei der Schulhaustür zurückblieben und sich an den Türklinken anhielten, zurückwich.

Diese drei Vorgenannten wurden nicht gestoßen, sondern von der Haustür weggezogen; es ist nicht wahr, daß die Gendarmen um sich schlugen, so viel sie nur konnten.

Johann Lustrek, vulgo Starman, wurde, da er über Aufforderung des Titular-Wachtmeisters Johann Mrak von der Schulhaustür nicht weggehen wollte, zuerst arretiert und sodann, da er seine Renitenz nicht aufgeben wollte, vom vorgenannten Titular-Wachtmeister gemeinschaftlich mit Titular-Wachtmeister Martin Korošec und Titular-Postenführer Jakob Mrak von der Tür weggezogen. Als er hiebei dem Titular-Wachtmeister Korošec einen Stoß in die Brust versetzte, befahl Titular-Wachtmeister Mrak dem Titular-Postenführer Mrak, dem Renitenten die Schließfette anzulegen, dieser konnte jedoch nur die rechte Hand mit der Schließfette umschließen, weil Lustrek mit den Händen wie ein Wütender herumzuschlug. Da alle Ermahnungen nichts nützten und Lustrek schrie: Mein Blut muß fließen, bevor ich den Pfarrer weglasse und wenn noch 15 Gendarmen kommen! wobei er sich loszureißen suchte und zur Schultür zurückdrängte, forderte Titular-Wachtmeister Mrak denselben nochmals im Namen des Gehebes auf, sich zu ergeben, widrigenfalls er von der Waffe Gebrauch machen müsse.

Nun ergriff Lustrek den Karabiner des Titular-Wachtmeisters Mrak; dieser riß den Karabiner jedoch rasch zurück und führte einen Stoß gegen Lustrek aus, welcher dessen Oberschenkel durchbohrte.

Es ist daher nicht wahr, daß Lustrek am Boden liegend zweimal gestochen wurde.

Es ist nicht wahr, daß Lustrek am Boden liegend geschossen wurde; derselbe wurde vielmehr nach Erhalt des einen Stiches in die Keusche der Katharina Kavčič in Zaier geführt, wo ihm ein Notverband angelegt wurde.

Barbara Kopač hat sich wie vorerwähnt an der Türklinke des Schulhauses angehalten und wurde, da selbe über Aufforderung nicht weggehen wollte, weggezogen, hiebei hat sie, da sie die Türklinke festhielt, am kleinen rechten Finger eine linsengroße Blutunterlaufung erlitten.

Johann Bufovec wurde gar nicht gestoßen, sondern lediglich arretiert, geschlossen und so gemeinschaftlich mit Lustrek dem Bezirksgerichte in Bischoflack eingeliefert.

Die Schlüssel zur Schließfette hat kein Gendarm verloren; die Abnahme der Schließfette bei Bufovec geschah

im Arreste des vorerwähnten Gerichtes ohne Aufschub; der verlegte Lustrek war nicht geschlossen.»

Nikakor pa ne morem pritrditi trditvi, da je okrajni glavar zakrivil, da je v Sori kri tekla. (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Berce pa Grmek sta to zakrivila!» — Poslanec dr. Tavčar: — Abgeordneter Dr. Tavčar: «Ali pa škof!») Temu — kakor rečeno — vsega obžalovanja vrednemu dejstvu je bila samo posebna trdoglavnost Ivana Lustreka vzrok, kateri se je orožnikom tako ustavljal, da so morali po dotičnih predpisih z orožjem postopati.

Končno sem v položaju zagotoviti, da ranjenec ni v nevarnosti in da bode brzkone kmalo okreval.

Deželni glavar:

Ker se je želja izrekla, da bi se seja končala, bom sejo zaključil.

Naznanjam, da je prihodnja seja jutri dopoldne ob 10. uri in da pridejo na vrsto nujni predlogi in sicer prvi gospoda poslanca Cirila Pirca in tovarišev v zadevi vodovoda za Kranj in okolico.

Poslanec dr. Šusteršič:

Prosim besede v formalnem oziru!

Predlog gospoda poslanca Pirca in tovarišev se tiče ene same zadeve, namreč vodovoda za Kranj in okolico. Opozarjal bi, pa častitega gospoda glavarja na neki nujni predlog, ki je vložen po meni, gospodu tovarišu Povšetu in drugih gospodih tovariših, ki se peča sploh z vodovodno akcijo v deželi in ki obsega implicite tudi Kranjski vodovod. Zaradi tega bi predlagal, da pridemo jutri hitreje do obravnave teh vodovodnih zadev, da bi se ti dve zadevi kumulirali. (Poslanec dr. Tavčar: — Abgeordneter Dr. Tavčar: «Prav, prav!»)

Deželni glavar:

Jaz nimam ničesar proti temu, če se gospodje, ki so predlagali nujne predloge, s tem strinjajo.

Poslanec Hribar:

Jaz se ne protivim predlogu gospoda poslanca dr. Šusteršiča, vendar pa prosim, da se, ker je predlog gospodov poslancev dr. Šusteršiča, Povšeta in tovarišev glede vodovodne akcije bil kasneje vložen, kakor moj predlog glede uredbe učiteljskih plač, meni najprej dovoli, utemeljevati ta svoj predlog, in potem naj bi prišlo šele na vrsto utemeljevanje nujnosti predloga glede vodovodne akcije. (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «Ja, ja! To je nekaj čisto drugega!»)

Deželni glavar:

Ker se torej vsi gospodje s tem strinjajo, se bo zadeva glede vodovoda za Kranj in okolico obravnavala skupno z nujnim predlogom glede splošne vodovodne akcije.

Zaključim sejo.

Konec seje ob 2. uri 15 minut popoldne. — Schluß der Sitzung um 2 Uhr 15 Minuten Nachmittag.